

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้นำมาเรียบเรียงไว้ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดี
 - ก. ความหมายของวรรณคดี
 - ข. ความหมายของวรรณศิลป์
 - ค. องค์ประกอบของวรรณศิลป์
 - ง. วรรณคดีสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ และสถาบันทางสังคม
2. ความรู้เกี่ยวกับหนังสือเรียน และแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียน
 - ก. ความหมายของหนังสือเรียน
 - ข. ประโยชน์ของหนังสือเรียน
 - ค. ความหมายของการวิเคราะห์หนังสือเรียน
 - ง. แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียน
 - ก) แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนของนักวิชาการไทย
 - ข) แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนของนักวิชาการต่างประเทศ
 - ค) แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนที่รวบรวมจากงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย

ตอนที่ 2 ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียน

1. งานวิจัยในประเทศ
2. งานวิจัยต่างประเทศ

ตอนที่ 1 ขมุกขมูญที่ไต่จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดี

ก. ความหมายของวรรณคดี

วรรณคดีเป็นสิ่งสะท้อนภาพของมนุษยชาติในอดีต ตลอดจนสะท้อนให้เห็นขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของผู้คนแต่ละยุคสมัย วรรณคดีของประเทศชาติจึงเป็นสิ่งที่ควรศึกษา และสืบทอดไปยังลูกหลานต่อไป

คำว่า "วรรณคดี" นั้น เสฐียรโกเศศ (2515 : 1) อธิบายไว้ว่า วรรณคดีเป็นคำไทย ปรากฏในหนังสือไทยเป็นครั้งแรกในพระราชกฤษฎีกาตั้งวรรณคดีสโมสรลงวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2457 สมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6

คำว่า "วรรณคดี" มีผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายไว้หลายประการ อาทิ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครราชสีมา (2506 : 719) ทรงให้ความหมายไว้พอสรุปได้ว่า วรรณคดีมีทั้งความหมายกว้างและความหมายแคบ ถ้าจะกล่าวถึงความหมายกว้าง หนังสือใด ๆ ก็ตามที่แต่งขึ้นจัดเข้าอยู่ในวรรณคดีทั้งนั้น ส่วนวรรณคดีในความหมายแคบ หมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นเป็นศิลปะ นอกจากนี้ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า

วรรณคดีตามนัยแคบหรือวรรณคดีโดยแท้ ได้แก่ หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อระบายความชำนาญ (Experience) ของมนุษย์ในทำนองที่วิจิตรงดงาม การประพันธ์วรรณคดี เป็นศิลปะอย่างหนึ่งซึ่งมีความมุ่งหมายไม่เฉพาะแต่จะแสดง (Express) ความชำนาญของผู้ประพันธ์ออกมา แต่จะใหญ่ปรากฏ (Represent) ความชำนาญนั้นแก่ผู้อ่านด้วย

นอกจากนี้ ฐประณี นาคทรพรพ (2521 : 95) ได้กล่าวถึงวรรณคดีว่า "วรรณคดี หมายถึงหนังสือที่แต่งดี มีลักษณะเป็นวรรณศิลป์ก่อให้เกิดความสำราญอารมณ์ และเป็นเครื่องประเทืองปัญญาทำให้จิตใจของผู้อ่านดีขึ้น" วรรณคดีจึงให้คุณค่าทั้งทางสติปัญญา และจิตใจควบคู่กันไป คำกล่าวนี้ สอดคล้องกับความคิดเห็นของ สิทธา หินจุกุล (2527 : 1) ซึ่งให้ความหมายของวรรณคดีว่า "วรรณคดีเป็นหนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี และมีความหมายตามที่ภาษาอังกฤษ เรียกว่า Literature" นอกจากนี้ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า หนังสือที่แต่งดี ได้แก่ บทประพันธ์ทุกชนิดที่ผู้แต่งมีวิธีเขียนที่ดีก่อให้เกิด

ประทับใจ สร้างความสนุกเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่าน ทำให้มีโน้มน้าวไปตามจินตนาการของ
ผู้แต่ง เราให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ บางครั้งผู้แต่งจะสอดแทรกความรู้ ทัศนคติในเรื่อง
ต่าง ๆ ไว้ด้วย ทั้งนี้ได้หมายความว่าวรรณคดีมุ่งให้ความรู้หรือปรัชญา ศิลธรรม หรือ
เรื่องของชีวิต

จากความหมายต่าง ๆ พอจะสรุปได้ว่า วรรณคดี หมายถึง หนังสือที่เป็นบันทึก
ความรู้สึกรักนึกคิด จินตนาการ และประสบการณ์ชีวิตของผู้แต่งด้วยถ้อยคำที่ประณีต วิธีการ
เขียนที่มีศิลปะมุ่งให้เกิดความประเทืองสติปัญญา และอารมณ์เป็นสำคัญ

ข. ความหมายของวรรณศิลป์

นอกจากคำว่า "วรรณคดี" ยังมีคำว่า "วรรณศิลป์" กุหลาบ มลลิกะมาส
(2522 : 4) อธิบายไว้ว่าวรรณศิลป์ (The Art of Literature) เป็นคำที่ปรากฏ
ในพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2465 หมายถึง ศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำ
นอกจากนี้ กุหลาบ มลลิกะมาส (2522 : 7) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า "วรรณศิลป์ เป็น
คุณสมบัติที่ทำให้วรรณกรรมเป็นวรรณคดี เป็นศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำซึ่งประกอบ
ด้วยความรู้สึกสะเทือนใจและจินตนาการ สร้างขึ้นเป็นรูปมีเรื่องราวเป็นรายละเอียด"
ความหมายนี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของสิทธา พินิจภูวนล ในข้อที่ว่า วรรณศิลป์เป็นศิลปะ
ในการแต่งหนังสือดังที่ สิทธา พินิจภูวนล (2521 : 35) กล่าวถึงวรรณศิลป์ว่า

วรรณศิลป์ คือ ศิลปะในการแต่งหนังสือ หัวใจของศิลปะทั้งหลายคือ สุนทรียภาพ
ไทแก ความงามของภาษา ความงามของเนื้อเรื่อง ซึ่งกลมกลืนกับรูปแบบ ความ
งามของภูมิปัญญา ข้อคิดเห็นหรือแนวคิดที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง ส่วนความงาม
ที่สำคัญที่สุดของการสร้างวรรณกรรมก็คือ วิธีการแต่งที่มีความผสมผสานเข้ากันใ
อย่างประณีตนั้นเอง

จากคำกล่าวทั้งสองนี้ จะเห็นว่า ความหมายของวรรณคดีมุ่งเน้นที่วิธีการแต่ง
หนังสือ

เสฐียรโกเศศ (2515 : 24) ได้กล่าวถึงวรรณศิลป์ไว้ว่า "วรรณศิลป์ แปล
ว่า หนังสือที่มีศิลปะตรงกับภาษาอังกฤษว่า The Art of Literature " ในทำนอง
เดียวกันกับ ชวน เพชรแก้ว (2520 : 9) ที่ได้ให้ความหมายของวรรณศิลป์ว่า

"วรรณศิลป์ หมายถึง คุณสมบัติที่ทำให้วรรณคดีเป็นศิลปะ" จากคำกล่าวทั้งสองนี้ จะเห็นว่าความหมายของวรรณศิลป์มุ่งเน้นหนังสือที่มีศิลปะ

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะทางภาษาที่ใช้ในการแต่งหนังสือให้อ่านมีสุนทรียภาพ ก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกสะเทือนใจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำให้หนังสือมีศิลปะ

ค. องค์ประกอบของวรรณศิลป์

ดังที่กล่าวข้างต้นว่า วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำ ทำให้หนังสือมีศิลปะ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของวรรณคดี ผู้ทรงคุณวุฒิทางวรรณคดีหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของวรรณศิลป์ อาทิ เสฐียรโกเศศ (2515 : 195) อธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบทางวรรณศิลป์ไว้ว่า คุณค่าของศิลปกรรมจะมีลักษณะสูงค่าเพียงใดนั้นมีอยู่ด้วยกัน 6 หลัก คือ ความนึก (Conception) ความสะเทือนใจ (Emotion) การแสดงออก (Expression) องค์ประกอบ (Composition) ท่วงท่าที่แสดง (Style) และเทคนิค (Technique) นอกจากนี้ เสฐียรโกเศศ (2515 : 38-141) ได้อธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของวรรณศิลป์ในประเด็นต่าง ๆ อย่างละเอียดซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. อารมณ์สะเทือนใจ (Emotion) คนเราเมื่อมีรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสมากระทบจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์นั้นคือ อารมณ์สะเทือนใจอันเป็นตัวการที่ทำให้ศิลปินสร้างสรรค์ศิลปะต่าง ๆ รวมทั้งวรรณคดีได้ และอารมณ์สะเทือนใจนี้ก็ถ่ายทอดมายังผู้อ่านด้วย

2. การแสดงออก (Expression) คือการที่กวีใช้ความรู้ ความชำนาญทางแต่งหนังสือแสดงออกแห่งอารมณ์สะเทือนใจ ซึ่งถือว่าการแสดงออกเป็นพาหนะนำความรู้สึกทางอารมณ์สะเทือนใจ และความนึกเป็นจินตนาการของกวีไปยังผู้รับสาร แสดงออกเป็นวรรณคดี

3. เทคนิค (Technique) เป็นเครื่องมือซึ่งประกอบด้วยความรู้ ความชำนาญ และมีมือในการถอดเอาความรู้สึกทางอารมณ์สะเทือนใจ และความนึก อันเป็นนามธรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรมสื่อสารให้ผู้อ่านเข้าใจ ช่วยให้อารมณ์เป็นศิลปะที่สมบูรณ์ขึ้น

4. จินตนาการ (Imagination) มี 3 ประเภท หนึ่งเป็นการถอดภาพของจริงจากสิ่งที่เคยเห็นมาเป็นมโนภาพโดยอาศัยความจำ และการระลึกได้ ส่วนความนึกเห็นที่เกี่ยวกับศิลปะหรือวรรณคดีนั้น เป็นการนึกเห็นภาพอันเกิดจากข้อความในคำประพันธ์เป็นสื่อแนะให้เห็น เป็นเครื่องมือช่วยให้นักคิด เมื่อความนึกนี้เกิดขึ้นในความรู้สึกจะก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจหรือในทางกลับกัน เมื่อเกิดอารมณ์สะเทือนใจแล้วจะทำให้เกิดเห็นภาพขึ้นในใจ นี้คือความนึก หรือจินตนาการประเภทที่สอง และสาม เป็นความนึกชนิดแปลความหมายก็คือ การที่กวีถอดภาพในใจออกมาเป็นรูป เสียงที่ไพเราะทำให้ผู้รับสามารถนึกมโนภาพได้ตามที่พรรณนาแล้วเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ส่วนผู้อ่านก็แปลความหมายที่มีการแสดงออกมาเป็นวรรณกรรมได้ถูกต้องหรือมีความเข้าใจและรู้สึกในสิ่งนั้นได้บริบูรณ์

5. องค์ประกอบ (Composition) คือกลวิธีคิดหาถ้อยคำที่เหมาะสมมาเรียงลำดับ มาผูกหรือมาประกอบกันให้เหมาะสมสอดคล้อง และถูกต้องตามทำนองของภาษาเกิดเป็นเรื่องราวขึ้น

6. ท่วงท่าที่แสดง (Style) คือท่วงท่าที่แสดงส่วนตัวหรือเฉพาะตัวของกวี หมายความว่าสิ่งใด ๆ ทั้งหมดที่มีอยู่ในตัวกวีไม่ว่าจะเป็นปัญญา ความรู้ ฝีมือทางเทคนิค บุคลิกภาพของกวีได้แสดงออกทางวรรณกรรมของผู้นั้นโดยไม่รู้ตัว

คำอธิบายข้างต้นคือ องค์ประกอบเชิงวรรณศิลป์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้หนังสือมีศิลปะตามความคิดของเสฐียรโกเศศ นอกจากนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2522:7-34) ได้อธิบายว่าองค์ประกอบของวรรณศิลป์มี 6 ประการ ดังนี้คือ อารมณ์สะเทือนใจ ความนึกคิดและจินตนาการ การแสดงออก ท่วงทำนองอันเป็นแบบฉบับเฉพาะตัว กลวิธี และองค์ประกอบ ในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ท่านได้อธิบายไว้อย่างละเอียดสรุปได้ดังนี้คือ

1. อารมณ์สะเทือนใจ คือ สิ่งที่เกิดความคิด ซึ่งเป็นไปในรูปที่ต่างกัน เช่น ในรูปของความรัก ความเศร้า หรือความบันเทิงใจเมื่อพบเห็นสิ่งสวยงามหรือความเปล่าเปลี่ยวใจเมื่อพบความวิเวกวิงวอง

2. ความนึกคิดและจินตนาการ ช่วยสร้างและตกแต่งเรื่องราวให้งดงามขึ้น ซึ่งมีวิธีสร้างได้หลายแบบ เช่น สร้างความความรู้สึกของกวี เพื่อให้อ่านถึงความและรู้จัก

เปรียบเทียบ เกิดความรู้สึกตาม หรือจินตนาการด้วยการใช้สัญลักษณ์แทนความหมาย สร้าง
 สิ่งสมมุติเป็นตัวแทนของสิ่งที่เป็นจริง นอกจากนี้ ผู้แต่งอาจเสนอแนวคิด ปรัชญาของเรื่อง
 ที่เขาเชื่อและมีความคิดในเรื่องนั้นสัณยาธิบาย

3. การแสดงออก เป็นพาหนะนำความคิด ความสะเทือนใจ และจินตนาการ
 ของผู้แต่งไปสู่ผู้อ่าน การแสดงออกของผู้แต่งไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงแต่สิ่งที่ทำงาน แต่ต้องแสดง
 อย่างมีศิลปะหรือไม่จำเป็นต้องเสนอเรื่องอย่างตรง ๆ และคำนึงถึงข้อเท็จจริง แต่ต้อง
 ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึก นั่นคือ การแสดงออกของกวีที่ทำให้
 ผู้อ่านเห็นภาพตามคำบรรยายหรือพรรณนาไว้

3.2 ต้องให้เห็นอาการเคลื่อนไหว หรือนาฏการ

3.3 ต้องเผยให้เห็นบุคลิกภาพ นิสัยของตัวละครในเรื่อง

3.4 ต้องช่วยให้เกิดการหยั่งเห็น เกิดความรู้สึกเข้าใจอารมณ์ ความ
 นึกคิด และการแสดงออกของตัวละคร เมื่ออยู่ในภาวะการณอย่างใดอย่างหนึ่ง คือช่วยให้
 ผู้อ่านเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ยิ่งขึ้น

3.5 ต้องแสดงให้เห็นบุคลิกภาพของผู้แต่ง

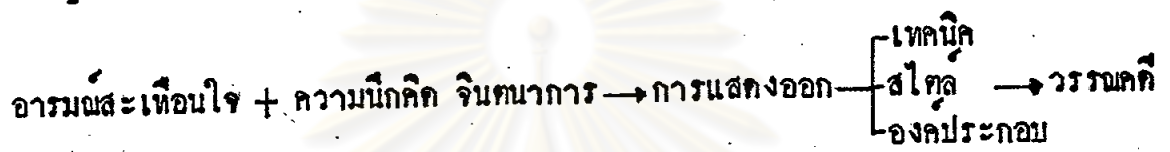
4. ท่วงทำนองอันเป็นแบบฉบับเฉพาะตัว (Style) หมายถึง ท่วงทำที่
 แสดงออกเฉพาะตัวของกวีแต่ละคน ที่ปรากฏชัด ๆ อยู่ในงานประพันธ์จนสรุปได้ว่าการ
 เขียนแบบนี้ ส่วนนี้เป็นของกวีท่านใด ลักษณะเฉพาะตัวเช่นนี้รวมไปถึงการวางลำดับ
 เรื่อง การใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ และแนวการเขียน

5. เทคนิคหรือกลวิธี (Technique) คือ กลวิธีที่ผู้แต่งนำมาใช้ถ่ายทอด
 ความคิด ความสะเทือนใจของตน เป็นการแสดงให้เห็นฝีมือการประพันธ์ของกวี การใช้
 เทคนิคอาจกระทำได้หลายประการ เช่น การเล่าเรื่องย้อนหลัง การมีเปิดเรื่องโดย
 สร้างความสะเทือนใจ การใช้สัญลักษณ์แทนการกระทำ เป็นต้น

6. องค์ประกอบ เป็นส่วนสำคัญในวรรณศิลป์ การแต่งหนังสือที่ดีจำเป็นจะ
 ต้องมีองค์ประกอบที่เหมาะสม คือมีจุดเด่นและมีส่วนประกอบมาเสริมสร้างจุดเด่นอย่าง

ผสมผสานกลมกลืน เช่น มีการผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างเนื้อหา เนื้อเรื่องและลีลา
จังหวะการประพันธ์ ทำให้เกิดอารมณ์ได้เหมาะสมกับท้องเรื่องเป็นอย่างดี

องค์ประกอบเหล่านี้รวมกันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญซึ่งทำให้วรรณกรรม เป็นวรรณคดี
ตามแนวความคิดของกุหลาบ มลลิกมาส เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการต่าง ๆ
อย่างถ่องแท้ จึงได้สรุปองค์ประกอบเชิงวรรณศิลป์ของกุหลาบ มลลิกมาส เขียนเป็น
แผนภูมิ ดังนี้

นอกจากนี้ เฉลิเมศักดิ์ ศิลปิน (2518 : 76-77) ได้กล่าวถึงวรรณศิลป์ในแง่
ที่ว่า เป็นศิลปะที่ต้องสัมผัสทางใจ และการที่จะถือว่าหนังสือเล่มใด เป็นวรรณศิลป์จะต้อง
ยึดหลัก 5 ประการ คือ ก่อให้เกิดจินตนาการ (Imagination) โมนำอารมณ์
(Emotion) เกิดความสุข (Pleasure) มีศีลธรรม (Moral) และเป็นอมตะ
(Immortal)

ง. วรรณคดีสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์และสถาบันทางสังคม

วรรณคดีเป็นเครื่องจำลองชีวิตมนุษย์ เป็นเวทีสำคัญที่บุคคลในเรื่องแสดงอุปนิสัย
และความคิดเห็นออกมาย่างชัดเจน ทำให้เรารู้สึกถึงคนเป็น รู้จักคนในหลายแง่มุม รู้จัก
พิจารณาชีวิตอย่างถ่องแท้ วรรณคดีจึงมีส่วนสำคัญในชีวิตมนุษย์ วิทย์ ศิวะศรียานนท์
(2519 : 55) ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า "วรรณคดีสร้างจากชีวิตจริง ๆ เพราะ
ฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างที่อุบัติขึ้นในชีวิตจึงอาจเอามาเรียบเรียงเป็นวรรณคดี วรรณคดีเป็น
ของกว้างขวาง เรื่องในวรรณคดีก็คือ เรื่องของชีวิตนั่นเอง"

วรรณคดีสร้างพฤติกรรมของมนุษย์ พร้อมทั้งแสดงการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตโดย
ก่อสร้างลักษณะนิสัยตัวละครด้วยการยกเอาศิลปะด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในมนุษย์เป็นหลัก อาทิ
ความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง รวมทั้งสภาพธรรมชาติของชีวิต การเกิด แก่
เจ็บ ตาย และภาวะการต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาในชีวิต เป็นต้น ดังนั้นการศึกษ

วรรณคดีก็เท่ากับ เป็นการศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ หรือชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้ ประจักษ์
 ปรากฏพิชชากร (2522 : 16) แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า

วรรณคดีเป็นแสงสะท้อนของชีวิต กวีนำเราเข้าไปใกล้กับชีวิตกันต่าง ๆ ด้วย
 สายตาและจิตใจของกวีซึ่งทำให้เรามองเห็นแก่นชีวิตโลกที่ซับซ้อน ชีวิตในวรรณคดีอัน
 หมายถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ตัวละครแสดงออก อาจจะไม่ใช่วิจัยจริง กวีต้องไข
 ปัญญา ประสบการณ์ ความเจเนจิก สะสาง รวบรวม คัดกรองชีวิตจริงเหล่านั้น
 มา เป็นแนวความคิดอย่างเกน อันเป็นแนวของกวี วรรณคดี คือ การวิจารณ์
 ชีวิต

เมื่อ เป็น เช่นนี้ การอ่านวรรณคดีจึงทำให้เรา ภู่วิถีชีวิตของมนุษย์อันกว้างขวาง
 รวมทั้ง เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ด้วย

นอกจากนั้น วรรณคดียังมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม ด้วยเหตุที่ว่า
 สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อความคิดมนุษย์ ภาวะของสังคม ใคแก่ ระบบการเมือง การปกครอง
 เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม และศาสนา เป็นต้น เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่
 เกิดขึ้นมักจะผสมผสานเข้าไปในวรรณคดีด้วยทั้งสิ้น และเหตุผลที่ว่ากวีเป็นหน่วยหนึ่ง
 ของสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใส่ใจต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ความเคลื่อนไหวของสังคม
 เมื่อ เป็น เช่นนี้ งานของกวีจึงได้รับอิทธิพลจากภาวะทางสังคมถ่ายทอดมายังผู้อ่าน

รูประมีย์ นาคทรพรพ ไคอภิปรายในหัวข้อเรื่อง "วรรณคดีไทยช่วยพัฒนาสังคม"
 ในการสัมมนาวรรณคดีไทย เมื่อ พ.ศ. 2520 (กรมศิลปากร, 2521 : 95-96) และ
 ไคกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสังคมไว้หลายประการ จะนำมากล่าวบาง
 ประการ ดังนี้

1. วรรณคดีสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่และค่านิยมของคนในสังคม ฉะนั้นถ้า
 จะศึกษาสังคมไทยในอดีตว่าคนไทยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร ศึกษาได้จากวรรณคดีไทย
 แต่ละสมัย

2. อัจฉริยภาพของกวีแสดงออกในรูปวรรณศิลป์ และความนึกคิดที่ลึกซึ้ง
 เกี่ยวกับปรัชญาชีวิต และจริยธรรมของสังคม

3. คนในสังคมจะได้รับประโยชน์จากวรรณคดีในแง่ความบันเทิง ปัญญา และเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์

4. วรรณคดีทำให้เกิดความเข้าใจสังคมในแง่ดีและแง่ต้อย

5. วรรณคดีช่วยพัฒนาสังคมทั้งทางวัตถุและจิตใจ ทางวัตถุ เช่น หนังสือกวี ๓ เป็นสมบัติทางวัฒนธรรม การนำเรื่องราวจากวรรณคดีไปแสดงในรูปแบบศิลปะแขนงอื่น ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ คุริยางคศิลป์ ฯลฯ ส่วนทางด้านจิตใจ ช่วยให้ความบันเทิง และยกระดับคนในสังคมให้มีจิตใจที่งามขึ้น

จากประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การศึกษาวรรณคดีเรื่องหนึ่ง ๆ นอกจากจะศึกษาในด้านความงามเชิงวรรณศิลป์แล้ว ยังได้ทำความเข้าใจกับธรรมชาติของมนุษย์ ได้ศึกษาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษ ในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม การเมืองการปกครอง ฐานะของประชาชนในสังคม การยึดมั่นในศาสนา รวมทั้งได้รับความรู้ในทางศิลปะแขนงต่าง ๆ อีกด้วย

ดังที่กล่าวแล้วว่า วรรณคดีช่วยเสริมสร้างและสืบทอดค่านิยมของบรรพบุรุษสู่อนุชนรุ่นหลัง การศึกษาวรรณคดีทำให้เราเรียนรู้ในลักษณะเหล่านี้ และสืบเนื่องจากในปัจจุบันสังคมอยู่ในภาวะเสื่อมทางค่านิยม คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงทรงกระทำมีการปลุกฝังค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ แก่เด็ก และเยาวชนไทย โดยเฉพาะเด็กในวัยเรียน ดังนั้น ในการเรียนการสอนภาษาไทย ศึกษาวรรณคดีมีบทบาทซึ่งมีหนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ จึงควรจะมีการศึกษาค่านิยมพื้นฐานที่ปรากฏในหนังสือเรียนศึกษาวรรณคดีมีบทบาท ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการนำค่านิยมพื้นฐานจากวรรณคดีในบทเรียนไปใช้ในการเรียนการสอน นับว่าเป็นการสนองนโยบายการปลุกฝังค่านิยมแก่เยาวชนไทยในทางหนึ่งด้วย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงใคร่จะวิเคราะห์ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาวรรณคดีในบทเรียน ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่

1. การพึ่งตนเอง ชยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
2. การประหยัดและออม
3. การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
4. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา

5. การมีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ในการศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมจากวรรณคดีนั้น บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517 : 14-18) ได้เขียนบทความเรื่อง "ค่านิยมใหม่กับวรรณคดีไทยเก่า" ลงในวารสารอักษรศาสตร์วิจารณ์ ซึ่งมีความคิดเห็นที่เกี่ยวกับกรณีนี้พอสรุปได้ว่า ค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อาจจะมีบางกรณีที่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับค่านิยมในสมัยของบรรพบุรุษซึ่งปรากฏในวรรณคดี ทั้งนี้ เพราะ วรรณคดีเป็นการสะท้อนภาพในอดีตที่จะแสดงค่านิยมที่สำคัญในอดีต เมื่อพิจารณาเทียบกับค่านิยมในปัจจุบันก็จะต่างกันไป บางอย่างในปัจจุบันอาจจะเห็นว่า เป็นเรื่องไม่ถูกไม่ควร ขณะที่ในอดีตมิได้คิดเช่นนั้น นอกจากนี้ ความไม่สอดคล้องของค่านิยมยังขึ้นอยู่กับการศึกษา และการอธิบายของครูผู้สอนวรรณคดีอีกด้วย

ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดจาก เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีซึ่งได้ประมวลไว้ข้างต้น เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบวิเคราะห์หนังสือเรียน ส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาตอนที่คัดมาจากรวมคดีในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ตอนที่สำคัญในเชิงวรรณศิลป์ พิจารณาจากองค์ประกอบของวรรณศิลป์
 - ก. อารมณ์สะเทือนใจ
 - ข. ความนึกคิดและจินตนาการ
 - ค. การแสดงออก
 - ง. ท่วงทำนองอัน เป็นแบบ เฉพาะตัว
 - จ. เทคนิคหรือกลวิธีถ่ายทอดความคิด
 - ฉ. องค์ประกอบ
2. ทำให้เห็นสภาพชีวิตในสมัยของบรรพบุรุษ ในด้าน การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ การแบ่งชั้นวรรณะ เป็นต้น
3. ทำให้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ในด้านความมีกิเลสตัณหา ความทุกข์ ความสุข ความวิตกกังวล ความโกรธแค้น การขาดความยังคิด ขาดเหตุผลในการกระทำ

4. ให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะต่าง ๆ อาทิ ค่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม นาฏศิลป์ เป็นต้น

5. เกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ที่ปรากฏในเนื้อหาวรรณคดี

2. ความรู้เกี่ยวกับหนังสือเรียนและแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียน

ก. ความหมายของหนังสือเรียน

ก่อนการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ในปีพุทธศักราช 2521 หนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นอุปกรณ์ในการเรียนการสอนมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันว่า "หนังสือแบบเรียน" บาง บางคนก็เรียกว่า "แบบเรียน" บาง และได้มีผู้ให้ความหมายหลายประการ

จินตนา ไบกาชยี่ (2520 : 20) ให้ความหมายว่า

หนังสือแบบเรียน (Textbook หรือ Lesson Text) คือหนังสือประเภทหนึ่งที่มีรวบรวมวิชาความรู้ในหมวดวิชาใดวิชาหนึ่งซึ่งมีเนื้อหาตรงตามหลักสูตร กำหนดไว้อย่างถูกต้องและครบถ้วน หนังสือแบบเรียนมีจุดมุ่งหมายใช้ในการเรียนการสอนโดยเฉพาะ ซึ่งมีกฎเกณฑ์การเขียนเป็นพิเศษ

ในความหมายนี้สอดคล้องกับความคิดของประกาศรี สีหอำไพ (2524 : 44) ที่ให้ความหมายของ "หนังสือแบบเรียน" ไว้ว่า "หนังสือแบบเรียน (Textbook) คือหนังสือที่บรรจุเนื้อหาตามหลักสูตรซึ่งกระทรวงศึกษาธิการออกใบอนุญาตให้กำหนดเป็นหนังสือที่ใช้เรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ..."

นอกจากนี้ ฉวีลักษณ์ บุญะกาญจน์ (2523 : 71) ได้ให้ความหมาย "หนังสือแบบเรียน" ไว้ว่า "หนังสือแบบเรียน คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการบังคับใช้ตามประกาศหรือคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งกำหนดออกมาทุกปีการศึกษา" เมื่อพิจารณาในความหมายแล้ว "หนังสือแบบเรียน" ก็คือหนังสือที่มีเนื้อหาวิชาตรงตามหลักสูตร กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้ใช้ในโรงเรียน

นอกจากคำว่า "หนังสือแบบเรียน" ได้มีการใช้คำอื่นซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกัน คือ คำว่า "แบบเรียน" วลัยย์ ประสาททองโอสถ (2520 : 37) กล่าวว่า

"แบบเรียน หมายถึง หนังสือที่จัดทำขึ้นใช้เฉพาะวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตร มีเนื้อหาครอบคลุมหัวข้อที่กำหนดในหลักสูตร หนังสือที่จะใช้ เป็นแบบเรียนต้องผ่านการตรวจสอบจากกระทรวงศึกษาธิการ" จะเห็นได้ว่า ในความหมายนี้มีให้เห็น เรื่องการบังคับใช้ในระดับเรียน

ในพจนานุกรมทางการศึกษา (Dictionary of Education) คาร์เตอร์ วิกุก (Carter V. Good 1959 : 567 - 568) ได้ให้ความหมายของคำว่า หนังสือเรียน (Textbook) ไว้ 2 ประการ

1. หนังสือใด ๆ ก็ตามที่ใช้เป็นคู่มือในการสอน
 2. หนังสือที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่กำหนดไว้ในการเรียน มีการจัดลำดับอย่างมีระบบเพื่อใช้ในการสอนแต่ละระดับชั้น และใช้เป็นอุปกรณ์การเรียนที่สำคัญตามวิชาที่กำหนด
- ทำนองเดียวกันกับความหมายของคำว่า "หนังสือเรียน" ในสารานุกรมของ ลี.ซี. เดตัน (Lee C. Deighton 1971 : 210-214) กล่าวถึง "หนังสือเรียน" ว่าเป็น การเสนอข้อมูลในวิชาต่าง ๆ ในด้านความคิดรวบยอด กฎ และหลักการต่าง ๆ "หนังสือเรียน" นั้น จะอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่อาจเกี่ยวกับเวลา ขนาด เหตุผล ความเหมือน ความแตกต่าง การจัดความสัมพันธ์ของความรู้ อาจจะกว้าง และลึกซึ้งเพียงใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น และการกำหนดของหลักสูตรแต่ละวิชา

ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ปีพุทธศักราช 2521 ก็มีการเปลี่ยนแปลงการใช้คำว่า "หนังสือแบบเรียน" หรือ "แบบเรียน" มาเป็น "หนังสือเรียน" ทั้งสิ้น ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการ (2523 : 3) ได้กำหนดว่า หนังสือเรียน เป็นเพียงหนังสือที่ทาง โรงเรียนให้นักเรียนจัดทำไว้ประกอบการเรียนตามรายวิชา เท่านั้น ในทำนองเดียวกันกับความหมาย "หนังสือเรียน" ที่ ทพย คันทอง (2525 : 35) อธิบายไว้ว่า "หนังสือเรียน คือ หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อเป็นส่วนขยายของหลักสูตร และบทเรียนใหญ่เรียน เกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น" และอีกความหมายหนึ่ง "หนังสือเรียนเป็นหนังสือที่สร้างขึ้นเพื่อให้เด็กได้ใช้ในระบบการศึกษาเล่าเรียน เป็นวัสดุการอ่านสำหรับเด็กอย่างหนึ่ง"

จากคำอธิบายดังกล่าวทำให้เห็นว่า หนังสือเรียนไม่ใช่เป็นหนังสือที่ยึดเป็นหลักในการเรียนการสอน หากเป็นเพียงหนังสือประเภทหนึ่งที่ใช้ในการเรียนการสอนเท่านั้น ดังนั้น พอสรุปได้ว่าหนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ โดยมีเนื้อหาวิชาสอดคล้องกับหลักสูตร และกระทรวงประกาศอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้

ข. ประโยชน์ของหนังสือเรียน

ในกระบวนการเรียนการสอน หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคล 2 ฝ่าย คือ ครูผู้สอน และนักเรียนผู้เรียน นั่นคือ หนังสือเรียนมีอิทธิพลในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะที่ดีให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ขณะเดียวกันก็เป็นคู่มือในการจัดการสอนของครู

ดังที่ บัณฑิต พฤษะวัน (2521: 48) กล่าวถึงหนังสือเรียนว่าสามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่ครูและนักเรียน หลายประการสรุปได้ดังนี้

1. อำนวยประโยชน์แก่ครูผู้สอน ในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ครูใช้ตรวจสอบเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนด ช่วยให้เข้าใจถึงขอบเขตแห่งเนื้อหาสาระที่จำเป็นอันเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน ทำให้ครูวางจุดประสงค์เฉพาะบทเรียนได้ดียิ่งขึ้น ช่วยกำหนดและจัดประสบการณ์สำหรับนักเรียนเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ นอกจากนี้ครูยังใช้แบบเรียนเป็นแนวสำหรับอ้างอิง วางขั้นตอนในการเตรียมการสอนให้ดีขึ้น

2. อำนวยประโยชน์แก่ผู้เรียน นักเรียนสามารถใช้แบบเรียนอ่าน ค้นคว้า เพื่อขยายประสบการณ์ รวมทั้งสามารถเตรียมการเรียนล่วงหน้า ใช้ในการศึกษารายบุคคล และเป็นคู่มือของนักเรียนได้

นอกจากนี้ หนังสือเรียนยังมีประโยชน์ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังที่ วินิจ วรณนอม (2523: 218) กล่าวถึงประโยชน์ของหนังสือเรียนประการหนึ่งว่า "หนังสือเรียนเป็นเครื่องมือแนะนำให้นักเรียนรู้จักประสบการณ์ ได้เกิดการเรียนรู้ รู้จักตัดสินใจ และแก้ปัญหา เพราะเนื้อหาเป็นประสบการณ์ มีปัญหาให้ขบคิด มีกิจกรรมให้ฝึกหัด"

หนังสือเรียนมีส่วนช่วยในการปรับปรุงการเรียนการสอนของครูให้ดีขึ้น ดังที่ นักวิชาการต่างประเทศกลุ่มหนึ่ง คือ เจมส์ คับบิว บราวน์, ริชาร์ด บี เลวิส และ เฟรด เอฟ ฮาร์เคลโรด (James W. Brown, Richard B. Lewis and Fred F. Harcléroad. 1977:333-357) กล่าวถึงประโยชน์ของหนังสือเรียนหลายประการ ดังนี้

1. หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์ช่วยการศึกษารายบุคคล ให้ผู้เรียนใช้ความสามารถของตนเอง ศึกษาตามความสนใจของตนเอง
2. หนังสือเรียนมีราคาถูกกว่าอุปกรณ์ประเภทอื่น ๆ ทั้งยังมีเนื้อหา ภาพประกอบ แผนภูมิ ตาราง แผนที่ครบถ้วน
3. หนังสือเรียนเสนอวิธีสอนหลายรูปแบบ เพราะหนังสือเรียนจะมีเนื้อหาประกอบ กิจกรรมเสนอแนะแบบฝึกหัดก่อให้เกิดมโนทัศน์และความรู้ใหม่ ๆ
4. หนังสือเรียนช่วยทบทวนเนื้อหา ช่วยการอ่านการค้นคว้า และการแก้ไข ปัญหาจากกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งยังแนะนำหนังสือในบรรณานุกรมไว้ให้ผู้เรียนสนใจค้นคว้า
5. หนังสือเรียนช่วยปรับปรุงการสอนทำให้ครูเพิ่มทักษะการสอน การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้มากขึ้น

นอกจากนี้ หนังสือเรียนที่ดีควรมีความสำคัญในแง่สามารถนำไปใช้เป็นแหล่งข้อมูล และคู่มือทางการศึกษา ดังที่ โกลด์ยี่ สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร (2523: 8) กล่าวถึงประโยชน์ของหนังสือเรียนว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่ทำให้เนื้อเรื่องและคำตอบในปัญหาต่าง ๆ อย่างมีขอบเขตในวิชานั้น ๆ เหมาะกับระดับความรู้ของผู้เรียนในระดับชั้นนั้น เป็นแหล่งกิจกรรม และคู่มือแนะแนวทางให้เกิดการศึกษาสอบสวนหรือค้นคว้าทดลอง

จากเอกสารเกี่ยวกับประโยชน์ของหนังสือเรียน สรุปได้ว่าหนังสือเรียนเป็นสื่อการเรียนการสอนที่อำนวยความสะดวกแก่ทั้งครู และนักเรียน มีบทบาทสำคัญช่วยในการศึกษา เกิดสัมฤทธิ์ผลบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร หนังสือเรียนเป็นคู่มือช่วยครูในการเตรียมการสอน ปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูล และคู่มือทางการศึกษา

ก. ความหมายของการวิเคราะห์หนังสือเรียน

หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเรียนการสอน เนื่องจากปัจจุบันมีการผลิตหนังสือเรียนกันมากขึ้นทั้งภาครัฐบาล และเอกชน ดังนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเลือกใช้หนังสือเรียนจึงจำเป็นต้องพิจารณาเลือกใช้หนังสือเรียนที่มีคุณภาพดี เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์หนังสือเรียนจึงเป็นงานที่สำคัญของครู และผู้เกี่ยวข้อง จะต้องปฏิบัติอย่างรอบคอบ และมีเกณฑ์กำหนดที่เหมาะสม

คำว่า "วิเคราะห์" นี้ ในทางวรรณคดีกุหลาบ มลลิกะมาส (2522: 30) ได้ อธิบายความหมายของการวิเคราะห์ว่า "การวิเคราะห์เป็นการนำเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มาพิจารณาอย่างละเอียดให้เห็นความแตกต่าง ความกลมกลืน ข้อดี และข้อด้อย าลา ของแต่ละส่วนนั้น"

ในวงการศึกษาก็มีการอธิบายถึง "การวิเคราะห์" เช่นกัน ดังที่ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2526: 69) อธิบายว่า

การวิเคราะห์ คือ การพิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เข้าใจ โดยใช้วิธีการแยกแยะสิ่ง นั้นออกเป็นส่วน ๆ ไป ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจแต่ละส่วนใหญ่แจ่มแจ้งเท่าที่จะทำได้ เมื่อเข้าใจแต่ละส่วนแล้ว ก็อาจจะพยายามทำความเข้าใจต่อไปว่า ส่วนแต่ละส่วน นั้นมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไรอีก

ในความหมายนี้เพิ่มเติมจาก "การวิเคราะห์" ในความหมายแรกโดยเน้นที่ ความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ อีกด้วย ท่านเองเดียวกันกับความ คิดเห็นของสุจริต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรหม (2523: 66) ที่กล่าวว่า "พฤติกรรมการวิเคราะห์ (Analysis) คือความสามารถในการพิจารณา จำแนก แยกแยะความรู้ และเนื้อหาที่ใดเรียนมาแล้วว่าประกอบไปด้วยอะไรบางอย่าง แต่ละส่วนมี ความสัมพันธ์กันอย่างไร"

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการวิเคราะห์ คือ กระบวนการที่เริ่มจากการพิจารณา อย่างถ่วง และแยกแยะส่วนต่าง ๆ ออกเป็นส่วนย่อยให้เห็นองค์ประกอบอย่างเด่นชัด

การวิเคราะห์หนังสือเรียนจึงเป็นการพิจารณา และแยกแยะองค์ประกอบของ หนังสือเรียนออกเป็นส่วนย่อย ๆ เพื่อให้เห็นความแตกต่าง ความคล้ายคลึง ข้อดี และ

ขอบบ่งชี้ของแต่ละส่วนในหนังสือเรียน ดังที่ โกะชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร (2521: 12) อธิบายว่า

การวิเคราะห์หนังสือเรียน หมายถึง การจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของหนังสือเรียนออกมาพิจารณาแต่ละส่วนว่ามีอะไรบางอย่าง แล้วใช้เกณฑ์ที่เชื่อถือได้เขาเทียบเคียงกับองค์ประกอบเหล่านั้นเพื่อดูว่า หนังสือเรียนนั้นมีส่วนใดบ้างที่แตกต่าง คลาย เหมือน เขาชาย หรือดีกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ การวิเคราะห์หนังสือเรียนจึงมีลักษณะจริงจัง เป็นเหตุเป็นผล ส่วนใหญ่จะทำในรูปของงานวิจัย

เมื่อพิจารณาจากความหมายนี้จะเห็นว่า การวิเคราะห์หนังสือเรียนมีขั้นตอนของการประเมินคุณค่าหนังสือเรียนอยู่ด้วย ในเรื่องนี้บุญจวน อินทรกำแหง (2520: 40) แสดงความคิดเห็นว่า "การประเมินค่าหนังสือคือ การพิจารณาคัดเลือกว่าหนังสือเรื่องหนึ่ง ๆ มีคุณค่ามากน้อยเพียงใด มีส่วนดีมากหรือส่วนบกพร่องมาก และที่ดีหรือที่บกพร่องนั้นคืออย่างไร จะใช้ประโยชน์จากหนังสือเล่มใดดีเพียงใด"

ดังนั้น การประเมินค่าหนังสือจึงเท่าเทียมกับการตีราคาคุณภาพของหนังสือด้วยการวินิจฉัย โดยอาศัยเกณฑ์และมาตรฐานของสิ่งที่กำหนดไว้หรือของผู้รู้เป็นหลักในการเปรียบเทียบ นอกจากนี้ยังนับว่าการประเมินค่าหนังสือเป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากการวิเคราะห์หนังสือเรียน ซึ่งจะทำให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ ในการวิเคราะห์หนังสือเรียนจึงจำเป็นต้องทราบแนวทางในการพิจารณาหนังสือตามความคิดเห็นของนักวิชาการ และนักการศึกษา รวมทั้งจากการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหนังสือเรียนเพื่อใช้เป็นหลักในการเปรียบเทียบ

ง. แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียน

ในปัจจุบันนี้ กระทรวงศึกษาธิการ เปิดโอกาสให้สำนักพิมพ์เอกชนผลิตหนังสือเรียนที่เป็นรายวิชาเลือกในสาขาวิชาต่าง ๆ ดังนั้นทำให้หนังสือเรียนในรายวิชาเดียวกันมีหลายฉบับจากผู้เขียนหลายคน หลายกลุ่ม ฉะนั้นผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเลือกหนังสือเรียนจำเป็นต้องทราบหลักเกณฑ์หรือแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนว่าควรพิจารณาในด้านใดบ้าง และในแต่ละด้านควรจะมีคุณสมบัติอย่างไรจึงจะเรียกได้ว่าเป็นหนังสือที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ควรจะนำหนังสือเรียนของผู้เขียนกลุ่มต่าง ๆ มา

เปรียบเทียบกันตามเกณฑ์ที่กำหนด

ในการวิเคราะห์หนังสือเรียนนั้น มีนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิและนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอหลักเกณฑ์การวิเคราะห์และประเมินค่าหนังสือเรียนมากมายทั้งนักวิชาการของไทย และต่างประเทศ

ก) แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนของนักวิชาการของไทย

แนวทางแรกที่จะขอเสนอคือ รัญจวน อินทรกำแหง (2520: 47-48) เสนอแนวทางการประเมินค่าหนังสือประเภทตำราวิชาการหรือสารคดีไว้หลายประการดังนี้

1. เนื้อหาวิชาและสาระของหนังสือ มีสาระเป็นแก่นสารที่แน่นอน มีความสมบูรณ์ และสมคูลย์เหมาะสำหรับผู้อ่านระดับนั้น
2. วิธีเสนอหนังสือชวนให้อ่าน เข้าใจง่าย ส่วนวนภาษาสละสลวยมีความยากง่ายเหมาะกับผู้อ่าน
3. การวางเค้าโครงเรื่องลำดับเรื่องไม่ซับซ้อน เรียงลำดับความยากง่ายทำให้เกิดความเข้าใจและความต่อเนื่องทางความคิด
4. คุณวุฒิและประสบการณ์ของผู้เขียนเป็นที่เชื่อถือได้
5. ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือ ใ้แก่ สารบัญ คัดขึ้น บรรณานุกรม อภิธานศัพท์ ทำให้ได้ช่วยให้อ่านคนควาได้สะดวกรวดเร็วขึ้น
6. ลักษณะรูปเล่ม และคุณภาพการพิมพ์ความถูกต้องชัดเจน รวมทั้งภาพประกอบควย
7. สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ความถูกต้อง ความแม่นยำของเนื้อหาสาระของหนังสือ

แนวทางการประเมินคุณค่าหนังสือของรัญจวน อินทรกำแหง แยกพิจารณาหนังสือเรียนตามส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือสามารถจัดหมวดหมู่ได้ดังนี้ คือ ด้านเนื้อหา ด้านการนำเสนอ ด้านส่วนประกอบ และด้านรูปเล่มและการพิมพ์ โดยเน้นที่ความถูกต้องด้านเนื้อหาของหนังสือเป็นสำคัญ

แนวทางการประเมินคุณค่าหนังสือ ตำราของฉวีลักษณ์ บุณยะกาญจน์ (2523: 92-95) มีลักษณะที่สอดคล้องกับการประเมินคุณค่าหนังสือของรัญจวน อินทรกำแหง

โดยเกณฑ์สร้างเป็นตารางในการวิเคราะห์ทำไว้ในแขนงวิชาเดียวกัน แต่มีผู้เขียนหลายคนหรือหลายกลุ่มนำมาเทียบเคียงกัน แบ่งเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 4 ระดับ คือ ดีมาก ดี พอใช้ เลว และแบ่งการพิจารณาหนังสือออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านเนื้อหา

- ก. ผู้แต่งมีความสามารถในเนื้อหาวิชาหรือสาขาวิชาที่เขียนหนังสือเรียนหรือไม่
- ข. ตำรานั้นสามารถทำให้เกิดความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของหลักสูตรของวิชานั้น ๆ หรือไม่
- ค. ในหนังสือเล่มนั้นมีข้อความที่ทำให้เกิดการถกเถียงหรือขัดกันเองหรือไม่
- ง. เนื้อหาวิชาที่ปรากฏมุ่งส่งเสริมศีลธรรม ความดี และคุณค่าของวรรณคดีหรือไม่

2. วิธีการเขียนเกี่ยวกับเนื้อหา

- ก. เป็นการเขียนที่ปรับปรุงให้เหมาะแก่วัยของนักเรียนหรือไม่
- ข. คำศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้เหมาะกับระดับของผู้ศึกษาหรือไม่
- ค. อุปกรณหรือเรื่องราวต่าง ๆ ของหนังสือปรับปรุงให้เหมาะกับความแตกต่างของบุคคลหรือไม่

3. การจัดเนื้อหา

- ก. ครรชนีและสารบัญของเนื้อหาสมบูรณ์ง่ายแก่การใช้หรือไม่
- ข. มีหน้าคำอธิบายคำศัพท์ยากหรือไม่
- ค. รูปภาพ แผนที่ กราฟต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบในหนังสือเล่มนั้นมีหรือไม่ เหมาะสมกับเนื้อเรื่องหรือไม่
- ง. เรื่องราวที่มีความเกี่ยวข้องกับหนังสือนั้นผู้แต่งกล่าวถึงหรือไม่ หรือนำมาเพิ่มเติมไว้ทางหาก
- จ. มีข้อความย่อ ๆ ของเรื่องแต่ละบทอยู่ท้ายบทนั้นเป็นการทบทวนหรือไม่ ผู้เขียนย่อเรื่องใดก็เพียงไร

ฉ. บรรณานุกรมท้ายเล่มที่ช่วยในการค้นคว้าละเอียดเพียงไร

4. มาตรฐานในการพิมพ์

- ก. ตัวอักษรเป็นอย่างไร
- ข. มีช่องว่างระหว่างบรรทัดต่างกันเพียงไร อ่านสะดวกหรือไม่
- ค. ชนิดของกระดาษดีและทนเพียงไร
- ง. การเข้าปกแข็งแรงหรือไม่
- จ. การพิมพ์เป็นอย่างไร

แนวทางนี้มีการจัดระบบตามองค์ประกอบของหนังสือเป็นหมวดหมู่ คือ ด้านเนื้อหา วิธีการเสนอ คุณภาพการพิมพ์ และพิจารณาแต่ละกลุ่มอย่างละเอียด

แนวทางการวิเคราะห์หนังสืออีกแนวทางที่น่าสนใจ คือ แนวทางการวิเคราะห์หนังสือเรียนโดยพิจารณาองค์ประกอบของแบบเรียนของหทัย วิทยากรมย์ (2521: 86) ได้แบ่งวิเคราะห์ตามองค์ประกอบและประเมินคุณค่าขององค์ประกอบนั้น มีรายละเอียดดังนี้

1. ส่วนร่างกายของแบบเรียนประกอบด้วยรูปธรรม 4 ได้แก่
 - 1.1 รูปเล่ม หมายถึง ขนาดปก ลักษณะกระดาษ ตัวอักษร การจัดลำดับหน้า ฯลฯ
 - 1.2 ภาพประกอบ ลักษณะภาพ การใช้สี ขนาด จำนวน คำอธิบายประกอบภาพ
 - 1.3 เนื้อหา การเสนอเนื้อเรื่อง ความสอดคล้องกับหลักสูตร การเน้นเรื่องกิจกรรมและแบบฝึกหัด
 - 1.4 การใช้ภาษา การวางรูปคำบรรยายเนื้อหา ลักษณะภาษาที่ใช้
2. ส่วนจิตวิญญาณของแบบเรียนประกอบด้วยนามธรรม 5 ได้แก่
 - 2.1 สิ่งประทับใจผู้ใช้ ได้แก่ สีสนั รูปเล่ม ความชัดเจนของภาพประกอบ แนวคิดริเริ่มของผู้เขียน
 - 2.2 ข้อเท็จจริงประจักษ์แจ้งบรรจุไว้ในเนื้อหาชัดเจนหนักแน่นเชื่อถือได้ มีหลักฐานอ้างอิงที่เราใจผู้เขียน

- 2.3 แนวคิดอันแยบยลและท่าท่ายบรจุไว้ในเนื้อหาเพื่อกระตุ้นให้
ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทั้งทางสังคม จิตใจ ร่างกายและอารมณ์
และมุ่งมั่นที่จะศึกษาคนควาต่อไป
- 2.4 ความสละสลวยและสร้างสรรค์ทางภาษา ใช้อยู่คำสำนวนที่มี
ชีวิตชีวาและเหมาะสมกับสภาพการณ์แวดล้อมแจ่มแจ้ง มีพลัง
- 2.5 อานิสงส์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ใช้แบบเรียน ความรู้ที่ได้จากแบบเรียนคิดตาม
สำนึกไปเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

เมื่อสรุปเกณฑ์ของหทัย หทัยาภิรมณ์แล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นเกณฑ์ที่พิจารณาใน
สองชั้นตอน ชั้นตอนแรกคือการพิจารณาองค์ประกอบของหนังสือ ชั้นตอนที่สองคือประเมินคุณค่า
ส่วนประกอบนั้น ในส่วนประกอบของหนังสือให้พิจารณาด้านรูปเล่มและการพิมพ์ ภาพประกอบ
ด้านเนื้อหา และด้านกาแนะนำเสนอและการใช้ภาษา

แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนที่น่าสนใจมาก ได้แก่ แนวทางการ
วิเคราะห์หนังสือเรียนของโกชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร (2521: 24-40)
ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. เนื้อเรื่องมีการจัดหมวดหมู่ และเรียงลำดับเรียบร้อย
2. สารัตถะของเรื่องควรเสนออย่างตรงไปตรงมา ชัดให้เห็นอย่างชัดเจนว่า
อะไรคือกฎ หลักการ ตัวอย่าง ความจริง ความคิดเห็น และการคาดคะเน
3. การใช้ภาษานำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้อง
4. เนื้อหาจะต้องสนองความมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างครบถ้วน
5. ควณิคมในเรื่องควรเป็นเรื่องที่เลือกสรรแล้ว และเป็นควณิคมที่สัมพันธ์กับ
ตัวนักเรียน
6. เนื้อหาที่มีการอ้างอิงหลักฐานอย่างถูกต้อง
7. มีกิจกรรมเสนอแนะหายบทเรียนแต่ละบท
8. มีแหล่งคนควาเพิ่มเติมอย่างชัดเจน
9. มีการวัดผลนักเรียนหายบทเรียนแต่ละบท
10. มีส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ช่วยให้อ่านเข้าใจง่าย เช่น รูปเล่ม ตัวพิมพ์ ภาพ
ประกอบ แผนภูมิ แผนที่ ตาราง และควรมีรูปแบบของการเขียนผลงานทางวิชาการ

อันใดแก่ ปกใน ปกนอก คำนำ สารบัญ ตารางประกอบเนื้อหา การอ้างอิงหลักฐานในเรื่อง บรรณานุกรม ภาคผนวก และครุฑ

นอกจากนี้ยังเน้นคุณค่าการประเมินค่าของหนังสือในค่านี้อาหาและกิจกรรมเป็นสำคัญ โดยแบ่งเป็นส่วนประกอบทางค่านี้อาหาที่ทันสมัย ให้ความรู้ที่เป็นกลางปราศจากอคติ และมีความสัมพันธ์ระหว่างวิชา และส่วนประกอบค่านี้อาหาที่สร้างพื้นฐานให้นักเรียนรู้จักคิด สร้างสถานการณ์ให้นักเรียนมีโอกาสตัดสินใจ เนื้อหาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักเรียน และมีส่วนเร้าให้นักเรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น กิจกรรมและแบบฝึกหัดที่วัดผลค่านี้อาหาของนักเรียน

แนวทางการวิเคราะห์ทั้งสองนี้เน้นที่คุณค่าของเนื้อหาที่มีต่อผู้เรียนเป็นสำคัญ เกณฑ์ของโกชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร ได้รวมลักษณะค่านี้อาหาและารพิมพ์อยู่ในส่วนประกอบของหนังสือ ขอเพิ่มเติมที่น่าสนใจ คือ หนังสือเรียนควรจะมีรูปแบบการเขียนผลงานทางวิชาการควย

นอกจากนี้หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์เอกชนที่จะได้รับอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนต้องผ่านการตรวจจากกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการก่อน ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันได้เปิดโอกาสให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเรียนสำหรับรายวิชาต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิทำหน้าที่ตรวจหนังสือเรียนที่สำนักพิมพ์ต่าง ๆ จัดทำขึ้น กระทรวงศึกษาธิการ (2526: 14) แบ่งขั้นตอนการตรวจออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ การตรวจขั้นต้น และการตรวจขั้นสุดท้าย จึงวางหลักเกณฑ์การพิจารณาพอสรุปได้ดังนี้ พิจารณาหัวข้อของเนื้อหา ความสอดคล้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชาตามหลักสูตร ความยากง่ายของเนื้อหาเทียบกับระดับชั้น การเรียงลำดับขั้นตอนการเรียนรู้ ความเหมาะสมของกิจกรรม การเรียนการสอนที่เสนอแนะประกอบบทเรียน ปริมาณเนื้อหาเหมาะสมกับเวลาเรียน ความถูกต้องชัดเจนของภาษา ความเหมาะสมของภาพ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ แหล่งค้นคว้า และหนังสืออุเทศสำหรับนักเรียน

เกณฑ์นี้ใช้พิจารณาค่านี้อาหาและารพิมพ์แต่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาของหนังสือเรียน

ขอเสนอแนะในการเลือกหนังสือเรียนอีกค่านี้อาหาหนึ่งคือ เกณฑ์ของสุวัฒน์ มุททเมธา (2523: 276-278) ให้พิจารณาหนังสือเรียนในค่านี้อาหาที่พิมพ์ ควรใช้หนังสือเรียนฉบับที่

พิมพ์ล่าสุด ความคงทนแข็งแรง ความเหมาะสมในการนำหนังสือเรียนมาใช้

เกณฑ์ของโกวิท ประวาลพฤษ์ (2525: 88-89) เน้นให้พิจารณาในด้าน การนำเสนอเนื้อหาควรมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องตั้งแต่การเกริ่นนำ การอธิบายเนื้อหา กิจกรรม และการประเมินผล ซึ่งให้พิจารณาโดยละเอียดว่าลักษณะคำถามที่ใช้ใน หนังสือเรียนเป็นคำถามที่เน้นความจำหรือเป็นคำถามที่นำไปสู่ความคิด เป็นส่วนใหญ่

เกณฑ์ของอเนก รัตนปิยะภากรณ์ (2528: 33-35) เน้นให้พิจารณาเรื่อง ราคาของหนังสือว่าเหมาะสมกับคุณภาพของหนังสือหรือไม่

แนวทางการพิจารณาหนังสือเรียนที่กล่าวข้างต้น เป็นการพิจารณาหนังสือเรียน โดยทั่วไปไม่ได้เจาะจงสาขาวิชาใด ในการวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยนั้นได้มี นักการศึกษาเสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาคือ เกณฑ์วิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยของ ประภาศรี สีหอำไพ (2524: 48-49) แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

ก. ด้านเนื้อหา ควรพิจารณาดังนี้

1. ความถูกต้องของเนื้อหาและความเที่ยงธรรม
2. ความเหมาะสมกับระดับชั้นที่เรียน มีลำดับความยากง่ายสอดคล้อง กับความสนใจและความสามารถของผู้เรียน คำศัพท์ใหม่ ๆ ต้องนำไปช่วยเสริมการใช้ ภาษาในปัจจุบันอย่างแท้จริง
3. ให้แนวคิดปรัชญาสัมพันธ์กับวิจยารณญาณและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้
4. สร้งมโนทัศน์ คือความคิดรวบยอดขั้นสุดท้าย ซึ่งรวบรวมความรู้ หรือโนภาพในความคิดของบุคคลจนสรุปเป็นคำจำกัดความอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยจัด เนื้อหาอย่างเหมาะสมและเพียงพอ
5. การเสนอเนื้อหาทางวรรณคดีสอดคล้องกับการฝึกทักษะฟัง พูด อ่าน เขียน

ข. ด้านการจัดหนังสือ พิจารณาตั้งแต่ผู้พิมพ์ ระยะเวลาที่พิมพ์ มีการชำระ ปรับปรุงใหม่หรือไม่ ผู้แต่งเป็นที่เชื่อถือได้ มีภาพประกอบ มีแบบฝึกหัด กิจกรรมเสนอแนะ ลักษณะของกระดาษ การเย็บเล่ม การพิมพ์ ฯลฯ เหมาะสม

ค. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แบบเรียนที่ดีจะช่วยแนะแนวให้
 ผู้สอนพิจารณากิจกรรมที่เสริมความเข้าใจทางภาษา พัฒนาการฝึกทักษะเปิดโอกาสให้
 ผู้เรียนได้วิจัย ค้นคว้า อภิปราย แสดงความคิดเห็น จึงควรพิจารณาว่าแบบเรียนเอื้อ
 ต่อกิจกรรมเหล่านี้หรือไม่เพียงไร

ง. พัฒนาการทางความคิดเชิงวิจารณ์ เราให้นักเรียนเกิดความอยากค้นคว้า
 แบบเรียนควร เหมาะกับจิตวิทยาของวัยรุ่นควย

จ. มีแบบทดสอบประเมินผลในแต่ละบท ทั้งมีหนังสืออ่านประกอบและคู่มือครู
 การประเมินผล เน้นด้านความคิดมากกว่าความจำ เน้นการปลูกฝังนิสัยการค้นคว้าหา
 ความรู้

แนวทางการวิเคราะห์ของประภาศรี สีหอำไพ เน้นในด้านเนื้อหาจะต้องเหมาะ
 กับระดับผู้เรียนพัฒนาผู้เรียนทางความคิด วิจัยญาณ และแนะนำการนำหลักทางจิตวิทยา
 มาใช้ในแบบเรียน ส่วนวิธีการพิจารณาungที่ส่วนรวมของหนังสือเรียนทั้งเล่ม

แนวทางการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยที่น่าสนใจอีกแนวหนึ่ง คือแนวทาง
 ของสมถวิล วิเศษสมบัติ (2524: 207-208) ได้เสนอแนวการวิเคราะห์แบ่งออกเป็น
 2 ตอน ตอนที่ 1 พิจารณาโดยส่วนรวมของหนังสือ ตอนที่ 2 พิจารณาเฉพาะแต่ละ
 เรื่อง แต่ละบท ซึ่งนับว่าเป็นแนวทางที่ทำให้การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย
 ละเอียดยิ่งขึ้น รายละเอียดของเกณฑ์ดังนี้

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ลักษณะทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทยด้านการ
 จักรูปล่ม การจัดเรื่องในเล่ม โดยมุ่งพิจารณาส่วนรวมของหนังสือ แบ่งออกเป็น

ก. คุณภาพด้านการจักรูปล่ม พิจารณา ขนาดของเล่มหนังสือเรียน ความ
 สวยงามน่าสนใจ คุณภาพปก คุณภาพกระดาษที่ใช้พิมพ์ การจัดย่อหน้าและการเว้นช่องไฟ
 ความหนาของหนังสือ จำนวนภาพประกอบ ขนาดและความชัดเจนของตัวอักษร การพิมพ์
 เชิงอรรถ

ข. เนื้อหาสาระโดยทั่วไปของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย พิจารณา จำนวน
 เรื่อง สัดส่วนระหว่างร้อยแก้วและร้อยกรอง ความเหมาะสมด้านเนื้อหาที่ระดับชั้นเรียน

ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาวรรณคดีกับวิชาหลักภาษาและการใช้ภาษา ความเหมาะสมกับลักษณะการแต่งกับสภาพปัจจุบัน การคัดทอนเนื้อเรื่องจากวรรณคดีและวรรณกรรม การเรียงลำดับเรื่อง ความเหมาะสมกับเวลาเรียนที่กำหนดให้ คำแนะนำการใช้หนังสือเรียน รวมทั้ง ความเหมาะสมของบทนำเรื่อง ความเหมาะสมของประวัติผู้แต่ง ความเหมาะสมของอธิบายศัพท์ ความเหมาะสมของกิจกรรมเสนอแนะ เนื้อเรื่องโดยทั่วไปมีคุณค่าด้านต่าง ๆ ไค้สั้กส่วนกัน

ตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของหนังสือเรียนภาษาไทยแต่ละเรื่องโดยพิจารณาความสอดคล้องของแบบเรียนกับหลักการเรียนการสอน ตามหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ ซึ่งไค้วิเคราะห์หาค้นต่าง ๆ เป็นลำดับไปทุกเรื่องดังนี้

1. บทนำเรื่อง
2. รูปแบบ
3. เนื้อหาสาระคานวรรณกรรม
4. ข้อคิดเชิงวิจารณ์

ข) แนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนของนักวิชาการต่างประเทศ

นักวิชาการของต่างประเทศหลายท่านได้เสนอแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนที่น่าสนใจ ซึ่งนับไค้ว่าเป็นประโยชน์ต่องานการวิเคราะห์หนังสือเรียนเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยไค้รวบรวมแนวทางต่าง ๆ ไว้ดังนี้

เกล เอ็ม อินโลว์ (Gail M. Inlow 1963: 157-159) ได้เสนอเกณฑ์การประเมินและพิจารณาหนังสือเรียนไว้ดังนี้

1. หนังสือเรียนมีความทันสมัยคอบเหตุการณ์หรือไม่
2. ผู้แต่งหนังสือเรียนมีความรู้และความสามารถในการระดับชั้นเรียนนั้น ๆ เป็นอย่างคิหรือไม นอกจากนั้นสามารถเรียบเรียงเรื่องให้ที่น่าสนใจไค้หรือไม
3. เนื้อหาวิชาของหนังสือเรียนไค้มาตรฐานตามหลักวิชาการและเป็นที่ยอมรับหรือไม่ ในคานจุดมุ่งหมาย และวิธีการเสนอเนื้อหาเหมาะสมกับระดับชั้นและวัยของนักเรียน มีการกล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ มีบทอภิปรายแสดงความคิดเห็นและ

ให้ความคิดรวบยอด มีการขยายความและให้ความหมายของข้อสำคัญ

4. แนวการเขียนเป็นไปตามมาตรฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับกันหรือไม่ ในด้านข้อความมีความหมายแจ่มแจ้ง ใจถอยค่าน่าสนใจชวนอ่าน ให้ความคิดรวบยอดที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย ใจศัพท์เหมาะกับระดับผู้ใช้หนังสือเรียน

5. แบบเรียนมีรูปเล่มสวยงามหรือไม่ พิจารณาค้นปกสีสวยชวนดู กระดาษมีคุณภาพดี ทั่วพิมพ์ดึงดูดความสนใจและอ่านง่าย ขนาดรูปเล่มเหมาะสม รูปแบบที่ปรากฏชวนดู

6. มีเอกสารอ้างอิงและบอกที่มาของข้อมูลหรือไม่

7. มีสารบัญ คำนำ อภิธานศัพท์ วรรชนี หรือไม่

จากแนวทางการพิจารณาหนังสือเรียนนี้ สรุปได้ว่านอกจากจะให้พิจารณาค้นเนื้อหา วิธีการเขียน คุณภาพรูปเล่ม ส่วนประกอบของหนังสือเรียนแล้ว ยังให้ความสำคัญกับความทันสมัยของหนังสือ และคุณภาพของผู้แต่งด้วย

เกณฑ์มีลักษณะคล้ายคลึงกับเกณฑ์ของ เบอริส แอล ซามาโลนิส (Bernice L. Samalonis 1970: 237-239) ที่กำหนดการพิจารณาเลือกหนังสือเรียนที่ใช้สอน มีรายละเอียดดังนี้

1. ต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมกับระดับของนักเรียน ความสามารถ ความสนใจและประสบการณ์

2. คุณวุฒิและประสบการณ์ของผู้เขียนในวิชานั้น ๆ และวิธีการค้นคว้า

3. ข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้เขียนนำมาเสนอตรงกับข้อเท็จจริง

4. ความเป็นกลางในการเสนอเนื้อหา

5. เนื้อหาความรู้ทันสมัย พิจารณาวิน เคือน ปี จากข้อมูลในแผนภูมิ กราฟ

6. คำศัพท์ต้องสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของนักเรียน

7. เนื้อหาวิชามีความสัมพันธ์กับความรู้เดิมของนักเรียน และการให้เหตุผล

ถูกต้องเหมาะสมกับหัวข้อ

8. การพิมพ์เหมาะสมกับการอ่านของนักเรียน

9. การเขียนแบบเรียนชัดเจน รัดกุม

10. คำถามจะตองเร้าให้นักเรียนคิดมากกว่าจำเนื้อหา เสนอแนะแหล่งค้นคว้า การจัดสำรับปัญหาที่เหมาะสมให้นักเรียนค้นหาเรื่องที่ตองการอย่างรวดเร็ว

11. มีคำอธิบายศัพท์ใหม่เมื่อเริ่มบทเรียนหรือจบบทเรียน

เกณฑ์ของเบอร์นีส แอล ซามาโลนิส มีข้อเพิ่มเติมที่ควรพิจารณาคือ การใช้คำถามตองเร้าให้นักเรียนคิด และอธิบายศัพท์ใหม่ควรจัดไว้เมื่อเริ่มบทเรียนหรือจบบทเรียนแต่ละบท แบบฝึกหัดเหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้นักเรียนได้วิเคราะห์วิจารณ์ ประเมินค่า

เกณฑ์ทั้งสองนี้มีลักษณะมุ่งพิจารณาในค่านเนื้อหา การนำเสนอและการใช้ภาษา การจัดรูปเล่ม การพิมพ์ และส่วนประกอบของหนังสือ

นอกจากนี้ยังมีแนวทางการพิจารณาหนังสือเรียนที่น่าสนใจ ได้แก่ เกณฑ์ของแซมมวล บรอดเบลท์ (Samuel Brodbelt 1972: 487-492) ที่ได้นำเอาหลักเกณฑ์ทางจิตศาสตร์มาใช้ในการพิจารณาหนังสือเรียนทางสังคมศาสตร์ มีข้อเพิ่มเติมจากเกณฑ์อื่น ๆ คือ คำนึงพัฒนาการทางความคิดเชิงวิจารณ์โดยให้พิจารณากิจกรรมเสนอแนะ การแสดงความคิดเห็น การตั้งปัญหา วิธีแก้ปัญหา การกระตุ้นให้คนหาความรู้เพิ่มเติม

การพิจารณาเลือกหนังสือเรียนเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งคือ เนื้อหาของหนังสือเรียนจะตองสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร และคำอธิบายรายวิชาที่กำหนดในหลักสูตรวิชานั้น ๆ ดังที่นาธาน เอส เบลาท์ และเฮอร์เบิร์ต เจ ครอสไมเออร์ (Nathan S. Blount and Herbert J. Klausmeir 1968: 295-296) แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนตองเสนอความรู้ ทักษะ และค่านิยมตรงตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งก็สอดคล้องกับความคิดเห็นของเจมส์ คับบลิว บราวน์, ริชาร์ด บี เลวิส และเฟรด เอฟ ฮาร์เคลโรด (James W. Brown, Richard B. Lewis and Fred F. Harclerod 1977: 92-93) ที่ว่าเนื้อหาของเรื่องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่ นอกจากนี้นักวิชาการกลุ่มนี้ได้วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาหนังสือเรียนเป็นหมวดหมู่พิจารณาใน 4 ด้าน ได้แก่

1. คำนเนื่อหา ให้พิจารณาความรู้ความสามารถของผู้แต่ง ความสอดคล้องของเนื้อหา กับหลักสูตร วิธีการเขียนที่เป็นกลาง ส่วนวนภาษาเหมาะสมและมีการส่งเสริมศีลธรรม
2. คำนการนำเสนอนื่อหา ให้พิจารณาวิธีการเขียนและคำศัพท์ที่ใช้ให้เหมาะสมกับระดับของนักเรียน
3. คำนการเรียบเรียงนื่อหา ให้พิจารณาการจัดระบบสารบัญ ครงรชนี ส่วนประกอบของหนังสือไค้แก อภิขานศัพท์ ภาพประกอบ แผนภูมิ ตาราง บรรณานุกรม กิจกรรมเสนอแนะ และการสรุปบทเรียน
4. คำนมาตรฐานการผลิต ให้พิจารณา คุณภาพการพิมพ์ ตัวพิมพ์ คุณภาพกระดาษ การจัดรูปเล่ม

จากแนวทางในการพิจารณาหนังสือเรียนที่มีผู้เสนอแนะไว้มากมาย จะเห็นว่า เกณฑของเลียวนาร์ค เอช คลาค และเออร์วิง เอช สตาร์ (Leonard H. Clark and Irving S. Starr 1976: 266) เป็นเกณฑที่ละเอียด เกณฑการพิจารณาที่เพิ่มเติมจากเกณฑอื่น ๆ คือ ให้พิจารณา การเสนอและอธิบายโน้ตค้นของผู้เขียน และเน้นให้พิจารณาวัน เดือน ปี ที่จัดลิขสิทธิ์ด้วย เกณฑทั้งกลาวมีรายละเอียดดังนี้

1. วัน เดือน ปี ที่จัดลิขสิทธิ์ ข้อมูลและการตีความทันสมัยหรือไม่
2. ผู้แต่งเป็นใคร มีความรู้ในสาขาวิชานั้นหรือไม่ เขียนหนังสือชัดเจนเพียงใด
3. เนื้อหาของหนังสือเรียนตรงตามจุดประสงค์ของรายวิชานั้นหรือไม่ เน้นขอความสำคัญของเนื้อหาหรือไม่
4. มีการลำดับหัวข้อเหมาะสมหรือไม่
5. เนื้อหามีความถูกต้องหรือไม่ การเสนอเนื้อหาถูกต้องชัดเจน มีอคติหรือไม่
6. เสนอโน้ตค้นและอธิบายรายละเอียดชัดเจนหรือไม่
7. ใช้คำศัพท์และส่วนวนภาษาเหมาะสมกับระดับผู้เรียนหรือไม่
8. เนื้อหาของหนังสือมีความรู้พื้นฐานและประสบการณ์ที่นักเรียนยังไม่ได้รับหรือไม่

9. ผู้เขียนกำหนดหัวข้อ สรุปรูปเนื้อหาได้ก็เพียงใด มีการวัดผลหรือไม่
10. มีสารบัญญ คำนำ ครรชนนี้ ภาคผนวก อภิธานศัพท์หรือไม่
11. มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้วัสดุประกอบการสอนหรือสื่อการสอนหรือไม่
12. มีข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักเรียนสนใจบทเรียนหรือไม่
13. ข้อเสนอแนะทาง ๆ มีหลายระดับ หลายรูปแบบหรือไม่
14. ผู้เขียนระบุแหล่งที่มาของข้อมูลต่าง ๆ ในหนังสือหรือไม่
15. มีภาพประกอบหรือไม่ ภาพประกอบมีคำบรรยายใต้ภาพหรือไม่ ภาพประกอบ
จัดวางสอดคล้องกับเนื้อหาที่ต้องการหรือไม่
16. มีแผนที่ แผนภูมิ และตารางที่เหมาะสมชัดเจน มีรายละเอียดพอหรือไม่
17. การจัดรูปเล่มของหนังสือแข็งแรงทนทานเพียงใด
18. รูปเล่มมีความสวยงามเพียงใด ตัวพิมพ์ชัดเจนน่าอ่าน การจัดหน้าประเด็น
สวยงามหรือไม่

เกณฑ์ข้างต้นนี้ มุ่งพิจารณาหนังสือใน 5 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา การนำเสนอและ
การใช้ภาษา การจัดรูปเล่ม การพิมพ์ และส่วนประกอบของหนังสือ เช่นเดียวกับเกณฑ์อื่น ๆ

นอกจากนี้ คอนนี มูเทอร์ (Connie Muther 1984 : 92-93)
ได้เขียนบทความเกี่ยวกับการพิจารณาเลือกหนังสือเรียน และได้เสนอเกณฑ์ที่โรงเรียน
สามารถนำไปประกอบการเลือกหนังสือเรียนได้ โดยแบ่งการประเมินหนังสือเรียนเป็น
6 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านคุณภาพรูปลักษณะของหนังสือ พิจารณาด้านการออกแบบ กราฟิค
การจัดส่วนเสริมเนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ การเลือกใช้ และจัดวางภาพประกอบ ซึ่งเสนอ
ว่าควรวางบนหน้ากระดาษทางขวามือ รูปภาพสื่อความหมายสอดคล้องกับเนื้อหาบทเรียน
ควรเป็นภาพสี งานกราฟิคควรประณีต
2. ความทนทาน พิจารณาความทนทานของหนังสือเรียน คุณภาพกระดาษ
ปกหนังสือ กระดาษพิมพ์ ควรจะมีสีขาว มีความหนาพอสมควร ความคงทนของการเย็บเล่ม
และปกหนังสือ
3. ลิขสิทธิ์การพิมพ์ ให้พิจารณาว่าหนังสือเรียนเล่มนั้นพิมพ์มานานเท่าไร
หนังสือเรียนมีเนื้อหาเชื่อถือได้หรือไม่ จึงเสนอแนะว่าหนังสือแต่ละเล่มควรปรับปรุงและ

พิมพ์ใหม่ทุก ๆ 3 ปี เพื่อพัฒนาให้ทันสมัยและแก้ไขข้อบกพร่องของหนังสือเรียน

5. ความสะดวกต่อการนำไปใช้ ให้พิจารณาว่ามีภาระที่น่ายกต่อการค้นคว้าหรือไม่

6. ผู้เขียนหนังสือเรียน ให้พิจารณาคำถามความมีชื่อเสียง ผลงานวิจัยที่ผ่านมา มีผลงานอะไรบาง ในปัจจุบัน และมีความชำนาญในด้านใด

เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวทางการพิจารณาหนังสือเรียนดังกล่าวนี้ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพิจารณาเนื้อหาค่านึงเพียงด้านความทันสมัยและความเชื่อถือได้ของเนื้อหาเท่านั้น ส่วนใหญ่มุ่งพิจารณาส่วนเสริมและส่วนประกอบของหนังสือเรียนมากกว่า

ค) แนวทางการวิเคราะห์หนังสือเรียนที่รวบรวมจากงานวิจัยการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย

แนวทางการวิเคราะห์หนังสือเรียนที่กล่าวในประเด็นแรกเป็นแนวทางจากข้อเสนอแนะของนักวิชาการและนักการศึกษาของไทย และต่างประเทศ ในประเด็นต่อไปนี้จะประมวลแนวทางการวิเคราะห์ที่รวบรวมจากงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยมาเสนอ ดังนี้

แนวทางการวิเคราะห์หนังสือเรียนของปราณี สิ้นธุสะอาค (2523: 31-34) ได้สร้างขึ้นเพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาหลักภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เล่ม 1 มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านเนื้อหา ให้พิจารณา ความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวิชาหลักภาษาไทยส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงมีความถูกต้องทันสมัยหรือไม่ เนื้อหาในหนังสือสัมพันธ์กับพื้นฐานความรู้ของนักเรียนวิชาหลักภาษาไทยและวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ เนื้อหากล่าวถึงสิ่งแวดล้อมที่นักเรียนรู้จักหรือไม่ ความยากง่ายของเนื้อหาเหมาะสมกับวัยและระดับชั้นหรือไม่

2. วิธีการเขียนหนังสือเรียน ให้พิจารณา การเสนอเนื้อหากระตุ้นความสนใจของนักเรียนหรือไม่ บทเรียนแต่ละบทเรียงลำดับเนื้อหาจากง่ายไปหายากหรือไม่ การอธิบายเนื้อหาละเอียดชัดเจนมีตัวอย่างประกอบชัดเจนหรือไม่ การเสนอความรู้ทางหลักภาษาไทยนำไปใช้ประโยชน์ในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันหรือไม่ วิธีการเสนอ

เนื้อหาส่งเสริมให้เกิดความคิด รู้จักคนหาความรู้ด้วยตนเองหรือไม่ ศัพท์ภาษาและการใช้ภาษาอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจน ทั้งไม่ยากเกินไปเหมาะสมกับวัย ความสามารถของนักเรียนหรือไม่ การใช้จำนวนภาษาถูกต้องตามหลักภาษาไทยหรือไม่

3. คุณภาพส่วนประกอบของหนังสือเรียน

ก. รูปเล่ม ให้พิจารณา ปกหนังสือมีการออกแบบสวยงาม สีสันดึงดูดความสนใจ ภาพเหมาะสมกับเนื้อหา ใช้ภาพที่ทันสมัย สภาพปกเป็นกระดาษเนื้อแข็งชากยากเคลื่อนพลาสติกทำให้งงทนหรือไม่ การเลือกรูปเล่มทำอย่างมั่นคง ประณีตถาวรหรือไม่ หนังสือมีขนาดพอเหมาะสะดวกในการหยิบใช้หรือไม่ กระดาษที่ใช้พิมพ์ขาวสะอาด ทนทาน ไคมาครฐานทำให้อ่านหรือไม่

ข. การพิมพ์ ให้พิจารณา ขนาดของตัวอักษรที่ใช้พิมพ์มีขนาดชัดเจนเหมาะสมกับสายตาของนักเรียนหรือไม่ และมีรูปร่างสวยงามชัดเจนถูกต้องหรือไม่ มีตัวอักษรลักษณะพิเศษหรือการขีดเส้นใต้เพื่อเน้นข้อความสำคัญทำให้เด่นชัดเหมาะสมกับสภาพเนื้อหาหรือไม่ การใช้เครื่องหมายวรรคตอนถูกต้องหรือไม่ การสะกดคำมีความถูกต้องหรือไม่ การพิมพ์ย่อหน้า การเว้นวรรค การเว้นช่องว่างของหนังสือแต่ละหน้าทำใ้ได้เหมาะสมเป็นระเบียบเรียบร้อยดีหรือไม่

ค. ภาพประกอบ ให้พิจารณา คุณภาพของภาพประกอบอยู่ในเกณฑ์ และมีขนาดของภาพพอเหมาะ กับสิ่งที่เสนอในภาพหรือไม่ ขั้นตอนในการนำภาพเข้าไปประกอบเหมาะสมกับเรื่องหรือไม่ ภาพที่ใช้ประกอบเหมาะสมสัมพันธ์กับเนื้อหาและมีความถูกต้องหรือไม่ จำนวนภาพมีความเหมาะสมกับเนื้อหาหรือไม่

ง. กิจกรรมและแบบฝึกหัด ให้พิจารณา มีกิจกรรมการเรียนการสอนเสนอแนะไว้ท้ายบทเรียนหรือไม่ หนังสือเรียนมีแบบฝึกหัดเมื่อจบเนื้อหาแต่ละบทและครอบคลุมเนื้อหาครบถ้วนหรือไม่ แบบฝึกหัดมีทั้งปรนัยและอัตนัย และมีปริมาณเพียงพอที่จะฝึกเด็กให้เกิดความแม่นยำทางเนื้อหา วัดความรู้ของผู้เรียนได้ลึกซึ้งหรือไม่

จ. ส่วนประกอบอื่น ๆ ให้พิจารณา หนังสือแจ้งให้ผู้อ่านทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์ จังหวัดที่ตั้งสำนักพิมพ์ และจำนวนเล่มที่พิมพ์ชัดเจนหรือไม่ หนังสือระบุประสบการณ์ วุฒิของผู้แต่งหนังสือชัดเจนหรือไม่ ราคาของหนังสือเล่มนี้มีความเหมาะสมแล้วหรือไม่ มีบรรณานุกรมท้ายเล่มหรือท้ายบทเพื่อให้ความกระจ่างพอที่จะค้นคว้าหรือไม่

เกณฑ์ดังกล่าวแบ่งพิจารณาหนังสือเรียนภาษาไทยออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ ด้านเนื้อหา ด้านวิธีการเขียน และคุณภาพส่วนประกอบของหนังสือเรียน มุ่งพิจารณาโดย ส่วนรวมของหนังสือ ในประเด็นนี้ต่างจากแนวทางการวิเคราะห์หนังสือเรียนของนุชนอย สติรังกูร (2523: 22-24) ที่ได้สร้างขึ้นเพื่อใช้วิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เล่ม 1 ซึ่งพิจารณาเนื้อหาโดยส่วนรวม และแยก พิจารณาเนื้อเรื่องวรรณกรรมที่คัดลอกมาให้เรียน ดังนั้นจึงต้องใช้เกณฑ์การพิจารณา เนื้อหาเฉพาะแต่ละประเภทของวรรณกรรมนั้น ๆ ด้วย เกณฑ์ดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ด้านเนื้อหา ให้พิจารณา เนื้อหาที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความ มุ่งหมายที่กำหนดในหลักสูตรและมีความถูกต้องทันสมัย การจัดเนื้อหาคำนึงถึงหลักจิตวิทยา เป็นสำคัญ เนื้อหาที่มีความยากง่ายเหมาะสมกับวัยของนักเรียน เนื้อหาไม่ควรมากเกินไป จนเวลาเรียนที่กำหนดไว้ไม่เพียงพอ

เนื้อเรื่อง^๑ที่คัดลอกมาให้เรียนควรมีรูปแบบต่าง ๆ กัน และมีลักษณะที่ถูกต้องตาม ประเภทของหนังสือ^๒นั้น ๆ ซึ่งอาศัยเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

สารคดี พิจารณาด้าน เนื้อหาและสารมีแก่นสารสมบูรณ์เหมาะกับผู้อ่าน วิธี เสนอหนังสือชวนอ่าน ส่วนวนภาษาเข้าใจง่ายสละสลวย ความยากง่ายเหมาะสมกับผู้อ่าน การลำดับเรื่องดี ผู้เขียนมีคุณวุฒิและประสบการณ์เป็นที่เชื่อถือได้

เรื่องสั้น พิจารณาด้าน ข้อเรื่องและเนื้อหาสอดคล้องกันดี แนวคิดและวิธีแต่ง มีลักษณะชัดเจน ผู้แต่งโครงสร้างและการขัดแย้ง (Struggle) อะไรให้แก้ตัวละคร บาง การจบเรื่องอย่างประทับใจ

นวนิยาย พิจารณาจาก แก่นของเรื่องหรือแนวคิดที่สำคัญที่ผู้เขียนต้องการให้ ผู้อ่านติดตามคืออะไร วางเค้าโครงเรื่องติดต่อกัน ตัวละครมีความสมจริงสอดคล้อง กับธรรมชาตินิสัย ฉากชัดเจนถูกต้องตามความเป็นจริงเข้ากับเนื้อเรื่อง ลีลาการเขียนชวน อ่านในภาพ ใ้เสียง ไทรส

ร้อยกรอง พิจารณาจาก แก่นสารของเรื่องคืออะไร กวีมีวิธีใดเสนอความคิด ความรู้สึกอันเป็นแก่นของเรื่อง คำเนนเรื่องดีเป็นไปตามลำดับไม่สับสน เมื่ออ่านออกเสียง จังหวะและลีลาถูกต้องเหมาะสมกับคำประพันธ์นั้น ถาบทประพันธ์นั้นแสดงความหมายไม่เด่น ชัดควรพิจารณาตีความหมายโดยใช้เหตุผล การสรรคำของกวีส่งผลดีหรือผลค้อยอย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดของกวีและถ้อยคำ ความคิดและเสียง ความคิดและสาระ ประโยชน์ กับความคิดและฉันทลักษณ์สอดคล้องกันหรือไม่ก่อให้เกิดผลดีและผลคอยแก่บท ร้อยกรองนั้น ๆ อย่างไร

ผู้เขียนควรเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เขียนโดยตรง การเสนอตัวอย่างควรมีปริมาณพอเหมาะและตัวอย่างนั้นมีคุณภาพเหมาะสมที่จะนำเสนอ เนื้อหาควรจะใช้ได้กับการสอนหลาย ๆ แบบ ศัพท์และภาษาไม่ยากจนเกินไปเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ควรมีกิจกรรมและแบบฝึกหัดท้ายเรื่องที่ครอบคลุมเนื้อหาได้ครบถ้วน

ข. ด้านรูปเล่ม พิจารณาจาก การออกแบบรูปเล่มสวยงาม สีของปกดึงดูด ความสนใจ กระดาษปกเป็นกระดาษเนื้อแข็งทนทาน การเข้าเล่มทำอย่างมั่นคงถาวร ขนาดของหนังสือพอเหมาะสะดวกในการหยิบใช้ กระดาษมีคุณภาพก็มีความทนทาน ขนาดของตัวอักษรที่พิมพ์เหมาะสมกับสายตาของนักเรียน มีตัวอักษรหลายขนาดเหมาะกับเนื้อหา การใช้เครื่องหมายวรรคตอน การเว้นวรรคตอน ตัวสะกดการเรียงลำดับหน้าหนังสือ ถูกต้อง ส่วนต่าง ๆ ของหนังสือมีครบบริบูรณ์และเป็นไปตามลำดับ ภาพประกอบชัดเจน ดึงดูดความสนใจ จำนวนภาพประกอบเหมาะสมกับเนื้อหา ภาพประกอบสัมพันธ์กับเนื้อหา และขนาดของภาพพอเหมาะ

แนวทางการวิเคราะห์ที่แบ่งพิจารณาเป็น 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ ด้านเนื้อหา และ ด้านรูปเล่ม หากพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นว่า ได้รวมการนำเสนอและการใช้ภาษา เข้ากับด้านเนื้อหา และส่วนประกอบของหนังสือ การพิมพ์ เข้ากับด้านรูปเล่ม

แนวทางการการวิเคราะห์หนังสือเรียนอีกแนวทาง ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับ เกณฑ์ของนุชน้อย สติรังกูร ในข้อที่แยกพิจารณาเนื้อเรื่องวรรณกรรมแต่ละเรื่องที่คัดตอน มาเป็นบทเรียนคือเกณฑ์ของวังรอง นิลประภัสสร (2528: 42-46) ที่ได้สร้างขึ้นเพื่อ วิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพิจารณาเล่ม 1 และเล่ม 2 แบ่งการพิจารณา หนังสือเป็น 2 ตอนใหญ่ ๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 ส่วนที่วิเคราะห์ร่วมกันของหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพิจารณา ทั้งเล่ม 1 และเล่ม 2 ในส่วนนี้ แบ่งพิจารณาเป็น 4 ข้อ

1. ส่วนประกอบของหนังสือ แบ่งออกเป็น การพิมพ์ รูปเล่ม ส่วนต่าง ๆ ของหนังสือ และภาพประกอบ ซึ่งในแต่ละด้านก็จะมีเกณฑ์การวิเคราะห์โดยละเอียด คล้ายคลึงกับเกณฑ์อื่น ๆ

2. เนื้อหา
3. วิธีเขียนและสำนวนภาษา
4. กิจกรรมและแบบฝึกหัด

เกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเรียนในตอนที่ 1 นี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับเกณฑ์การพิจารณาหนังสือเรียนเล่มอื่น ๆ จึงไม่ขอลงไว้ในรายละเอียด ส่วนเกณฑ์ตอนที่ 2 มีรายละเอียดที่น่าสนใจหลายประการจึงขอลงรายละเอียด

ตอนที่ 2 ส่วนที่วิเคราะห์แยกตามเนื้อหาในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพิจารณาทั้งเล่ม 1 และเล่ม 2 แบ่งพิจารณาเป็น 3 ตอน ตามการแบ่งเนื้อหาในหนังสือเรียน ดังนี้

1. ตอนที่ว่าด้วยลักษณะของภาษา มีเกณฑ์ดังนี้
 - 1.1 การจัดหัวข้อให้เรียนแต่ละตอนมีความเหมาะสมและต่อเนื่องกัน
 - 1.2 เนื้อหามีส่งเสริมให้นักเรียนสื่อสารในชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตาม

กาลเทศะและระดับบุคคล

- 1.3 เนื้อหาช่วยให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางภาษา
- 1.4 เนื้อหาช่วยพัฒนาให้นักเรียนเป็นคนมีเหตุผล ใช้เหตุผลอย่าง

ถูกต้อง

- 1.5 เนื้อหาส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาปัญญา อารมณ์และสังคม
- 1.6 มีตัวอย่างประกอบเนื้อหามากพอ และตัวอย่างมีคุณภาพดีเหมาะที่จะ

นำมาให้นักเรียนเรียน

2. ตอนที่ว่าด้วยความคิดและการแสดงออกทางภาษา มีเกณฑ์ดังนี้
 - 2.1 การจัดหัวข้อให้เรียนแต่ละเรื่องมีความเหมาะสมและต่อเนื่องกัน
 - 2.2 เนื้อหาส่งเสริมให้นักเรียนสื่อสารในชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตาม

กาลเทศะและระดับบุคคล

- 2.3 เนื้อหาส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักพัฒนาความคิดของตน
- 2.4 เนื้อหาช่วยฝึกให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิดกล้าแสดง

ออก เพื่อทำหน้าที่พลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยในอนาคต

2.5 เนื้อหาช่วยฝึกให้นักเรียนมีวิจารณ์งานในการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน

2.6 เนื้อหามีส่วนส่งเสริมพัฒนาการทางด้านปัญญา อารมณ์ สังคม

2.7 มีตัวอย่างประกอบเนื้อหามากพอและตัวอย่างมีคุณภาพดีเหมาะที่จะนำมาให้เรียน

3. ตอนที่ว่าด้วยคุณค่าและแนวคิดในงานประพันธ์ มีเกณฑ์ดังนี้

3.1 ความเหมาะสมในรายละเอียด ความชัดเจน และความเข้าใจได้ง่ายของบทนำเรื่องรวมทั้งประโยชนที่ได้รับ

3.2 สารต่าง ๆ ที่ผู้แต่งเสนอในแต่ละเรื่องแสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3.3 เนื้อหาช่วยพัฒนาทักษะการอ่านให้นักเรียน

3.4 เนื้อหามีส่วนส่งเสริมพัฒนาการทางด้านปัญญา อารมณ์และสังคม

3.5 เนื้อหาช่วยให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์และสังคม

3.6 เนื้อหาช่วยพัฒนาค่านิยมอันพึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ

3.7 นักเรียนสามารถนำข้อคิดต่าง ๆ ที่ได้จากเนื้อหาแต่ละเรื่องไปใช้ประโยชน์

3.8 เนื้อหาที่เป็นงานเขียนประเภทสารคดีมีความถูกต้องในแง่ต่าง ๆ คือ มีรูปแบบเหมาะสมกับเนื้อหา วิธีเสนอเนื้อหาชวนอ่าน เนื้อหาที่มีความถูกต้อง มีการแสดงแหล่งค้นคว้าอ้างอิง และมีการลำดับเรื่องดี

3.9 เนื้อหาที่เป็นงานเขียนประเภทเรื่องสั้นมีความถูกต้องในแง่ต่าง ๆ คือ ชื่อเรื่องและเนื้อหาสอดคล้องกันดี กลวิธีการประพันธ์แปลกใหม่น่าสนใจทั้งต้นเรื่อง การดำเนินเรื่อง และตอนจบแก่นเรื่องสัมพันธ์กับโครงเรื่องและตัวละคร บทสนทนาของตัวละครเหมาะสมกับบุคลิกภาพ และในเรื่องมีจุดขัดแย้งที่ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์

3.10 เนื้อหาที่เป็นงานเขียนประเภทร้อยกรองมีความถูกต้องในแง่ต่าง ๆ คือ รูปแบบถูกต้องตามฉันทลักษณ์ เมื่ออ่านออกเสียง จังหวะและลีลาเหมาะสมกับคำประพันธ์นั้น ๆ วิธีเสนอความคิดความรู้สึกลำลึกนาสนใจช่วยใ้ผู้อ่านได้รับรสของบทร้อยกรองนั้นได้ดี การดำเนินเรื่องดีเป็นไปตามลำดับไม่สับสนและเนื้อหามีสุนทรีย์ภาพมีคุณค่าทางสร้างสรรค์

เมื่อพิจารณาเกณฑ์ จะเห็นว่ามุ่งพิจารณาหนังสือเรียนใน 4 ด้าน คือ ด้าน ส่วนประกอบของหนังสือเรียน โดยรวมการพิมพ์และรูปเล่ม เข้าไว้ด้วย ด้านวิธีการเขียน และสำนวนภาษา ด้านแบบฝึกหัดและกิจกรรม และด้านเนื้อหา ซึ่งเกณฑ์มุ่งพิจารณาเนื้อหา โดยละเอียด

นอกจากนี้ยังมี เกณฑ์ต่างจากเกณฑ์อื่น ๆ คือ แนวทางในการพิจารณาหนังสือเรียน ของ **ทวงรัตน กุหเจริญ (2523: 30-32)** ที่สร้างขึ้นเพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียน ภาษาไทย ชุควรรณวิจักขณ์ เล่ม 1 โดยแบ่งการพิจารณาออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ เกณฑ์ ตามหลักวิชาการวรรณกรรม เกณฑ์ตามหลักจิตวิทยาและเกณฑ์ตามหลักวิชาการพิมพ์ ในที่นี้จะ ขอลงรายละเอียดเฉพาะ เกณฑ์ตามหลักวิชาการวรรณกรรมและเกณฑ์ตามหลักจิตวิทยา ทั้งนี้ เพราะเป็นการจัดกลุ่มการพิจารณาและมีรายละเอียดต่างจากเกณฑ์อื่น ๆ เกณฑ์ดังกล่าวมี รายละเอียดดังนี้

เกณฑ์ตามหลักวิชาการวรรณกรรม

1. บทเรียนวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีบทนำเรื่องและสิ่ง เชบประวัติดูแต่งอย่าง ชัดเจน
2. บทเรียนวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีคุณสมบัติตามแนวการวิเคราะห์ที่ตั้งขึ้น
3. บทเรียนวรรณกรรมแต่ละเรื่องให้ความรู้เชิงวิชาการในด้านต่าง ๆ
4. กัณฑ์อนุกรมช่วยให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนวรรณกรรมแต่ละเรื่อง
5. บทเรียนวรรณกรรมสามารถชักนำทัศนคติของนักเรียนไปสู่จุดมุ่งหมาย

ที่ตั้งไว้

เกณฑ์ตามหลักจิตวิทยา

1. บทเรียนวรรณกรรมแต่ละเรื่องให้แนวทางในการเรียนแก่นักเรียนโดย บอกจุดมุ่งหมายในการเรียนไว้อย่างชัดเจน
2. เนื้อหาวิชาสอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการ และความสามารถของ นักเรียน
3. เนื้อหามีส่วนเราให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผลด้วยตนเอง
4. กิจกรรมเราให้นักเรียนคิดหาเหตุผล และส่งเสริมการแก้ปัญหาาร่วมกัน ภายในกลุ่ม

5. กิจกรรมมีความเหมาะสมเพียงพอกับการฝึกทักษะต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้แต่ละบทเรียน

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการวิเคราะห์หนังสือเรียน ทั้งที่เป็นแนวทางการวิเคราะห์หนังสือเรียนของนักวิชาการไทย นักวิชาการต่างประเทศ และเกณฑ์ที่รวบรวมจากงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและแบ่งหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสือเรียนเป็น 5 ด้าน คือ

1. ด้านเนื้อหา พิจารณาจาก ความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร ความสอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชา ความครบถ้วนของเนื้อหาวิชา ความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้เรียน และลักษณะของกิจกรรมท้ายบท
2. ด้านการนำเสนอและการใช้ภาษา พิจารณาจาก การใช้สำนวนภาษา การอธิบายเนื้อหา วิธีการเขียน การเรียงลำดับเนื้อหา การยกตัวอย่างประกอบ สักส่วนของเนื้อหา
3. ด้านการจัดรูปเล่ม พิจารณาจาก ขนาดของรูปเล่ม กระดาษปก การออกแบบปก กระดาษที่ใช้พิมพ์ การเย็บเล่มหนังสือ
4. ด้านการพิมพ์ พิจารณาจาก ขนาดและแบบของตัวพิมพ์ ตัวอักษรลักษณะพิเศษ การเรียงพิมพ์ การเว้นวรรคตอน การขึ้นย่อหน้า การสะกดการันต์ การเว้นขอบกระดาษ และรายละเอียดเกี่ยวกับการพิมพ์
5. ด้านส่วนประกอบของหนังสือ พิจารณาจาก คำนำ สารบัญ เชิงอรรถ บรรณานุกรม ภาพประกอบ การระบุชื่อหนังสืออ่านประกอบ

ส่วนวิธีการวิเคราะห์หนังสือเรียนจากเอกสารต่าง ๆ พอสรุปได้ 2 วิธี ดังนี้

1. วิเคราะห์หนังสือโดยพิจารณาส่วนรวมของหนังสือเรียนทั้งเล่ม
2. วิเคราะห์หนังสือโดยแยกวิเคราะห์ 2 ส่วน
 - ก. พิจารณาโดยส่วนรวมของหนังสือเรียนทั้งเล่ม ในด้านการพิมพ์ การจัดรูปเล่ม และส่วนประกอบของหนังสือ
 - ข. พิจารณาโดยแยกวิเคราะห์เนื้อหาในแต่ละบท

ตอนที่ 2 ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียน

1. งานวิจัยในประเทศ

วิชาการรณคดีมรดก เป็นวิชาเลือกในหมวดวิชาภาษาไทย ในหลักสูตรภาษาไทย วิทยาลัยมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ช่วงเวลาที่ผ่านมายังไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนเล่มนี้ แต่ได้มีการวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทยเล่มอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมงานวิจัยที่น่าสนใจนำมาเสนอ แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้ หนังสือเรียนในหลักสูตรภาษาไทย พุทธศักราช 2518 หนังสือเรียนภาษาไทย ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหนังสือเรียนภาษาไทย ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

ในหลักสูตรภาษาไทย พุทธศักราช 2518 มีงานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทยในหลักสูตรที่น่าสนใจ ได้แก่ แบบเรียนวิชาการรณคดีไทยและหนังสือเรียนอ่านประกอบวิชาประวัติศาสตร์

งานวิจัยเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาการรณคดีไทยของสุกัญญา โชติภพนิช (2518: 118-121) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์แบบเรียนวิชาการรณคดีไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียน และสำรวจความคิดเห็นของครูและนักเรียน ในการใช้แบบเรียนวิชาการรณคดีไทยโดยส่งแบบสอบถามไปให้ครูภาษาไทย 30 คน และนักเรียน 300 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การอยละ ผลการวิจัยปรากฏว่า แบบเรียนวิชาการรณคดีไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีทั้งข้อดี และข้อบกพร่อง สิ่งที่ควรปรับปรุง คือ คุณภาพในการจัดทำแบบเรียน ด้านการพิมพ์ การจัดทำรูปเล่ม ภาพประกอบ และควรเพิ่มเติมเนื้อหาของแบบเรียนให้มากขึ้น เรื่องที่ล่าสมัยไม่น่าสนใจควรตัดออก คำอธิบายศัพท์ควรเพิ่มเติมการอธิบายส่วนหัวเรื่องที่แทรกในเรื่องบ้าง กิจกรรมแต่ละบทควรจัดให้มากขึ้นและมีหลายประเภทเพื่อส่งเสริมทักษะทั้ง 4 ข้อเสนอแนะคือ เนื้อหาภายในเล่มควรคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนทางด้านสังคม จิตวิทยา และปรัชญา เรื่องที่จัดให้นักเรียนควรมีคุณค่าทางวรรณคดี ส่งเสริมคุณธรรมรวมทั้งพัฒนาการในด้านความซาบซึ้ง จินตนาการและวิจารณ์

งานวิจัยของสุกัญญา โชติภพนิช เป็นการวิเคราะห์หนังสือเรียนเพียงเล่มเดียว ส่วนงานวิจัยของปทุม พงษ์สุชาติ (2521: 96-102) เป็นการวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชา

ประวัติวรรณคดี ซึ่งมีหนังสืออ่านประกอบหลายเล่ม ปทุม พงษ์สุชาติ ได้ทำวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์หนังสืออ่านประกอบวิชาประวัติศาสตร์ ประโยชน์ขมศึกษาตอนปลาย" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ และศึกษาส่วนที่ ส่วนบกพร่องของหนังสืออ่านประกอบวิชาประวัติศาสตร์ โดยส่งแบบสอบถามให้แก่ครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์จำนวน 50 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่ามัธยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าที (Z-test) ผลการวิจัยปรากฏว่า หนังสือที่นำมาวิเคราะห์ทั้ง 2 เล่ม ได้แก่ หนังสืออุเทศวิชาภาษาไทยประวัติวรรณคดี ประโยชน์ขมศึกษาตอนปลาย ของกระทรวงศึกษาธิการ และหนังสือประวัติวรรณคดี ท 061-062 ของ เสนีย์ วิลาวรรณ จุดประสงค์ของหนังสือเรียนและเนื้อหาตรงกับหลักสูตร เนื้อเรื่องมีความยากง่ายเหมาะสม บางเรื่องล้าสมัยและบางแห่งเขียนผิดจากความจริง ตัวอย่างหรือคำประพันธ์ที่ยกมาประกอบบางเรื่องยกมามากเกินไป บางเรื่องน้อยเกินไป ผู้เขียนละเอียดไม่เขียนถึงหลักฐานในวรรณคดีทำให้นเนื้อเรื่องขาดเหตุผล เนื้อเรื่องและวิธีการเขียนส่งเสริมให้ผู้อ่านมีทัศนคติที่ดีต่อเอกลักษณ์ของชาติ เนื้อหาในเล่มส่วนมากเน้นทักษะการจำเท่านั้น ในด้านรูปเล่มของหนังสือพบว่า สภาพปกไม่ดึงดูดความสนใจ กระดาษไม่ไค้มาตรฐาน การเย็บเล่มไม่แข็งแรง ภาพประกอบในหนังสือของกระทรวงศึกษาธิการมีขนาดเล็กเกินไป ส่วนในหนังสือ ประวัติวรรณคดี ของ เสนีย์ วิลาวรรณ ไม่มีภาพประกอบเลย แบบฝึกหัดแต่ละบทมีปริมาณน้อย

จากผลการวิจัยทั้งสองเรื่อง จะเห็นว่าหนังสือเรียนมีความบกพร่องในด้านเนื้อหาของหนังสือ วิธีการนำเสนอ คุณภาพการพิมพ์ และการผลิตหนังสือเรียน รวมทั้งภาพประกอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรปรับปรุง

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ประกาศให้ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และมีการเปลี่ยนแปลงการใช้คำว่า "หนังสือแบบเรียน" หรือ "แบบเรียน" มาใช้คำว่า "หนังสือเรียน" นอกจากนี้ได้มีการประกาศให้ใช้หนังสือเรียนภาษาไทยชุดใหม่ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระยะนี้มีงานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนหลายเล่ม ได้แก่ หนังสือเรียนหลักภาษาไทย หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์

งานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนหลักภาษาไทยของปราณี สิ้นสุสะอาด (2522: 94-99) เรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนหลักภาษาไทย

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เล่มหนึ่ง" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนหลักภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เล่มหนึ่ง ของกระทรวงศึกษาธิการ ในด้านรูปเล่ม เนื้อหา การใช้หนังสือเรียน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาสภาพการเรียนการสอนวิชานี้ด้วย โดยส่งแบบสอบถามไปให้ครู 30 คน นักเรียน 480 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การร้อยละ ค่ามัธยฐาน เลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยปรากฏว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาภาษาไทยโดยเน้นการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร และหนังสือเสนอความรู้ทางหลักภาษาไทยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน ในด้านรูปเล่ม ควรปรับปรุงรูปเล่มให้มีมาตรฐาน ความหนาหนา ไข กระดาษที่มีคุณภาพดี ภาพปกควรใช้ภาพที่ดึงดูดความสนใจ ควรมีภาพประกอบเนื้อหาให้มาก ครูและนักเรียนเสนอแนะว่า ควรมีบทสรุปท้ายบทเรียน ควรมีบรรณานุกรมท้ายเล่มหรือท้ายบท และควรมีกิจกรรมการเรียนการสอนไว้อย่างเหมาะสมและหลากหลาย ปัญหาที่พบในการใช้หนังสือ ได้แก่ เนื้อหาบางเรื่องยากเกินไป การอธิบายไม่กระจ่างพอบางตอนใช้ภาษายาก

ต่อมาหนังสือเรียนหลักภาษาไทยได้มีผู้ทำวิจัยอีก แต่การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์หนังสือเรียนหลักภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้ง 3 เล่ม คือ เล่ม 1, 2 และ 3 ผู้วิจัยคือ อารี สหชาติโกสัย (2524: 93-95) ได้ทำวิจัยเรื่อง "วิเคราะห์หนังสือเรียนหลักภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เล่ม 1, 2 และ 3" โดยส่งแบบสอบถามให้แก่ครูผู้สอนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับละ 100 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การร้อยละ และค่ามัธยฐาน เลขคณิต ผลการวิจัยสรุปได้ว่า หนังสือเรียนหลักภาษาไทยทั้ง 3 เล่มมีทั้งข้อดีและข้อบกพร่อง ข้อดีคือ เนื้อหาครอบคลุมและตรงตามหลักสูตร เนื้อหาบางตอนถูกต้องสมบูรณ์ดีมาก ใช้คำไทยแทนศัพท์เฉพาะที่เป็นภาษาบาลี สั้นสละรัดทำให้เข้าใจและจำได้ง่าย ข้อบกพร่องคือ หนังสือเรียนหลักภาษาไทย เล่ม 1 เนื้อหาบางตอนยากเกินไป ส่วนเนื้อหาของหนังสือเรียนหลักภาษาไทย เล่ม 3 บางตอนยากเกินไป นอกจากนั้นยังพบว่า บางตอนไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ใช้สำนวนภาษาสื่อความหมายไม่ชัดเจน ในด้านการจัดทำรูปเล่มและการพิมพ์ พบว่า หนังสือเรียนทั้ง 3 เล่ม มีขนาดไม่เท่ากันยากแก่การเก็บรักษา การใช้ตัวอักษรบางตอนมีขนาดเล็กเกินไปไม่เหมาะกับสายตาของผู้เรียน

หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีผู้ทำวิจัยไว้ มากทั้งเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือ และงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสภาพ การเรียนการสอนโดยใช้หนังสือเรียน แต่ในที่นี้จะนำมากล่าวเฉพาะการวิเคราะห์หนังสือเรียน ภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เท่านั้น ผู้วิจัยคือ นุชนอย สติรังกูร (2523: 58-61) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น เล่ม 1" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียน และสำรวจความคิดเห็นของ ครูและนักเรียนตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการใช้หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1 โดยส่งแบบสอบถามให้ครู 30 คน และนักเรียน 300 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยคา รอยละ ความถี่ เลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูและ นักเรียนพอใจบทเรียนต่าง ๆ ในหนังสือเรียนเล่มนี้ ส่วนขอบทรวงที่ต้องแก้ไขคือ คำ นื้อหา การอธิบายศัพท์ รูปเล่มและการพิมพ์ ส่วนที่เป็นเนื้อหา ครูและนักเรียนต้องการ เนื้อหาที่ทันสมัยนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนเนื้อหาไม่ยากจนเกินไป เนื้อหาควรมี ความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้นเรียน การอธิบายศัพท์ควรอธิบายให้ละเอียดชัดเจน รูป เล่มและการพิมพ์ ต้องการให้ปรับปรุงรูปเล่มให้กะทัดรัด ปกแข็งแรง ใช้กระดาษคุณภาพดี ภาพประกอบเพียงพอและเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง การพิมพ์ถูกต้องชัดเจน

หนังสือเรียนอีกเล่มหนึ่งที่มีผู้ทำวิจัยคือ หนังสือเรียนภาษาไทยชุดวรรณวิจักขณ์ ดวงรัตน์ กุญแจวิญญู (2522: ง-จ) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษา ไทย ชุดวรรณวิจักขณ์เล่มหนึ่ง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม" วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียน รวมทั้ง ประมวลความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการใช้ หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ เล่ม 1 โดยส่งแบบสอบถามไปให้ครู 50 คน และ นักเรียน 400 คน ในโรงเรียนรัฐบาล เขตกรุงเทพมหานคร และเขตการศึกษาต่าง ๆ 6 เขต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การรอยละ ความถี่ เลขคณิต และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูพอใจหนังสือเรียนเล่มนี้น้อยแต่นักเรียนพอใจหนังสือเรียนเล่มนี้ มาก บทเรียนในหนังสือช่วยพัฒนาทัศนคติของนักเรียนได้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ปัญหาใหญ่ที่ ครูและนักเรียนประสบในการใช้หนังสือคือ ปัญหาคานงคประกอบของบทเรียน การพิมพ์ และรูปเล่มของหนังสือเรียน

เมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ก็มีการประกาศใช้หนังสือเรียนภาษาไทยวิชาบังคับ 3 ชุด ได้แก่ หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทัศนพัฒนา และหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพิจารณ์ หนังสือเรียนภาษาไทยในแต่ละชุดเหล่านี้ก็มีผู้ทำวิจัยไว้มากมาย

หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ ผู้ทำวิจัยคือ สุระ คามาพงษ์ (2527: 175-200) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ เล่ม 2 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.5)" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นของครู และนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ เล่ม 2 ในด้านเนื้อหา ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอน โดยส่งแบบสอบถามครูผู้สอนภาษาไทย วิชาบังคับระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 50 คน และนักเรียนในระดับชั้นนี้ จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การอยละ ค่ามัธยิม เลขคณิต และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนพอใจหนังสือเรียนเล่มนี้ปานกลาง ส่วนครูพอใจค่อนข้างมาก ทั้งครูและนักเรียนเห็นว่ากิจกรรมด้านกรอ่านในหนังสือเรียนเล่มนี้พอเพียงพอ ส่วนกิจกรรมด้านกรพูด การเขียน และการฟังมีน้อย ส่วนในด้านประโยชน์ที่ได้รับ ครูและนักเรียนเห็นว่าให้ความรู้และข้อคิดที่มีประโยชน์ ขนาดของหนังสือและการพิมพ์เป็นที่พอใจของนักเรียน ส่วนปัญหาและอุปสรรคสำหรับนักเรียนอยู่ที่ความยุ่งยากในการค้นหาศัพท์ในศัพท์านุกรมท้ายเล่ม ทำให้การศึกษามทเรียนขาดความต่อเนื่อง ทางด้านปัญหาการสอนของครูมีน้อย ปัญหาที่สำคัญคือ กิจกรรมเสนอแนะไม่จูงใจให้นักเรียนสนใจ เนื้อหามากเกินไปสอนไม่ทัน และครูไม่มีคู่มือครูประกอบการสอน

ในปีต่อมา ระเบียบม เหลืองอ่อน (2528: 63-67) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนเล่มเดียวกันนี้แต่กลุ่มตัวอย่างประชากรต่างกัน งานวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ เล่ม 2 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา 1" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครู และนักเรียน และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนชาย และหญิง เกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ เล่ม 2 โดยส่งแบบสอบถามให้แก่ครู 32 คน และนักเรียน 430 คน นำข้อมูลมาคำนวณหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยปรากฏว่าครูและนักเรียนมีความพอใจหนังสือเรียนเล่มนี้ในระดับมาก ส่วนความคิดเห็นของนักเรียนชาย

และหญิง เกี่ยวกับหนังสือเรียนเล่มนี้ไม่แตกต่างกัน คำานปัญหาและอุปสรรคในการใช้หนังสือ
นักเรียนเห็นว่ามีปัญหามาก คือ เนื้อหาของหนังสือเรียนมากเกินไป เนื้อหาแต่ละบท
สัมพันธ์กับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะพัฒนา เล่ม 2 ไต่ยาก ในด้านกิจกรรมปฏิบัติได้
น้อย ครูและนักเรียนเสนอแนะว่า ควรมีการจัดทำเนื้อเรื่องย่อสำหรับวรรณคดีที่คัดลอกมา
เป็นบทเรียน ภาษาที่ใช้ควรเหมาะสมแก่วัยของผู้เรียน รูปเล่มของหนังสือเรียนควรมีขนาด
กะทัดรัด การเย็บเล่มแข็งแรงทนทาน ปกควรมีสีสันสวยงาม กระดาษที่ใช้ควรมีคุณภาพดี
มีภาพประกอบมากขึ้น กิจกรรมท้ายบทเรียนควรมีความน่าสนใจ และหากเป็นไปได้ควรเพิ่ม
เวลาเรียนภาษาไทยให้มากขึ้นเพื่อจะมีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมได้มากขึ้น

งานวิจัยทั้งสองเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษณ์ เล่ม 2
มีผลการวิจัยที่ต่างกันในด้านรูปเล่มและการพิมพ์ งานวิจัยของระเบียบ เหลืองอ่อน พบว่า
นักเรียนเห็นว่าควรปรับปรุงคุณภาพด้านรูปเล่มและการพิมพ์ ส่วนงานวิจัยของสุระ คามาพงษ์
พบว่า นักเรียนมีความพอใจในด้านนี้

หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะพัฒนา มีผู้ทำวิจัย คือศิริรัตน์ วงศ์สุวรรณ
(2526: 56-61) ได้ทำวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของนักเรียน ครู ผู้บริหาร เกี่ยวกับ
หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะพัฒนา เล่ม 1 มัธยมศึกษาปีที่ 4" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา
ความคิดเห็นของนักเรียน ครู และผู้บริหารเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะพัฒนา
เล่ม 1 โดยส่งแบบสอบถามให้นักเรียน 200 คน ครู 180 คน และผู้บริหาร 176 คน
ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาค วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การอยดละ วิเคราะห์
ความแปรปรวน และทดสอบความมีนัยสำคัญด้วยค่าเอฟ (F-test) ผลการวิจัยปรากฏว่า
ในการนำหนังสือเรียนเล่มนี้ไปใช้ประสบปัญหาได้แก่ เนื้อหาของหนังสือเรียนยากและ
มากเกินไป กิจกรรมท้ายบทนำไปปฏิบัติได้ยาก ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงคือ ในการพิมพ์
และรูปเล่มควรปรับปรุงรูปเล่มให้มีขนาดกะทัดรัดสะดวกในการหยิบใช้ การเย็บเล่มควรให้
แข็งแรงทนทาน กระดาษควรใช้ที่มีคุณภาพดี เพิ่มจำนวนภาพประกอบและใช้ตัวอักษรที่มีขนาด
ใหญ่ ด้านเนื้อหาควรจัดให้มีการสรุปย่อสาระสำคัญของแต่ละบท ตัวอย่างประกอบเนื้อหาควร
ทันสมัย การอธิบายศัพท์เฉพาะและศัพท์ใหม่ ๆ ควรใช้ละเอียดชัดเจน ควรใช้ภาษาง่าย ๆ
เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

นอกจากนี้ ได้มีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพิจารณา ทั้ง เล่ม 1 และ 2 คือ รังรอง นิลประภัสสร (2528: 144-248) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพิจารณา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพิจารณาทั้งเล่ม 1 และเล่ม 2 ตามเกณฑ์ ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยปรากฏว่า หนังสือเรียนชุดนี้มีทั้งข้อดีและข้อบกพร่อง มีข้อดี ได้แก่ ขนาดตัวอักษรที่ชัดเจน การเรียงหน้า ราคา และขนาดของภาพประกอบเนื้อหา ส่วนใหญ่ที่ถูกต้องตามเกณฑ์ คือ เนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับเวลาเรียน สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร มีความต่อเนื่องกัน มีการเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เนื้อหาของเรื่องที่น่าสนใจให้เรียนมีคุณค่า สาระประโยชน์ และแสดงถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ช่วยพัฒนาความคิด ค่านิยม และทักษะทางภาษาทั้งยังเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ สังคมอีกด้วย วิธีการเขียนและสำนวนภาษาที่ถูกต้องตามเกณฑ์คือ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายมีความถูกต้องตามหลักภาษาไทย ส่วนกิจกรรมและแบบฝึกหัดที่ถูกต้องตามเกณฑ์คือ มีหลายวิธีให้เลือกปฏิบัติ มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ครอบคลุมเนื้อหา มีจำนวนเพียงพอในการฝึกฝนหรือเพิ่มพูนความรู้ ส่งเสริมการค้นคว้าด้วยตนเองและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข คือ ความชัดเจนของพิมพ์ การใส่เครื่องหมายวรรคตอน และการใช้ตัวสะกดการันต์ ควรปรับปรุงรูปเล่มให้กะทัดรัด แข็งแรง ใสกระด้างที่มีคุณภาพดี ควรมีภาพประกอบอย่างเพียงพอมีภาคผนวกและบรรณานุกรม เนื้อหาบางส่วนที่ควรได้รับการแก้ไขคือ เนื้อหาบางเรื่องที่น่าสนใจ และคุณภาพของตัวอย่างบางตัวอย่างที่ใช้ประกอบเนื้อหา วิธีเขียนและสำนวนภาษาในบางส่วนควรได้รับการแก้ไข เช่น วิธีเสนอเนื้อหาควรมีการกระตุ้นใหญ่เรียนรู้จักศึกษาเพิ่มเติม กิจกรรมและแบบฝึกหัดควรเพิ่มการฝึกทักษะทั้ง 4 เป็นกิจกรรมที่นักเรียนสามารถประยุกต์นำไปใช้ได้ และกิจกรรมควรสัมพันธ์กับเวลาเรียนด้วย

งานวิจัยที่กล่าวข้างต้นเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทยในวิชาบังคับ ต่อมาผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทยในรายวิชาเลือกคือ พรทิพย์ ศิริสมบุญเวช (2528: 159-166) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย วิชาภาษา กับวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 3 เล่มที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เลือกใช้ในโรงเรียน ในด้านการจัดทำรูปเล่ม การพิมพ์ การนำเสนอและการใช้ภาษาเนื้อหาของ

หนังสือเรียน และส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือเรียน ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยปรากฏว่า หนังสือเรียนทั้ง 3 เล่ม ได้แก่ หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ และหนังสือเรียนของสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช ในด้านการจัดรูปแบบ มีส่วนที่ตรงตามเกณฑ์ ได้แก่ ลักษณะรูปแบบของหนังสือ ความหนา การออกแบบปก การเรียงลำดับหนา และการเรียงลำดับส่วนประกอบของหนังสือ ส่วนที่ไม่ตรงตามเกณฑ์ได้แก่ ปกหนังสือ กระดาษที่ใช้พิมพ์ และสัดส่วนการวางหนาหนังสือ ด้านขนาดและวิธีเย็บเล่ม หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชมีลักษณะตรงตามเกณฑ์ เล่มอื่น ๆ มีลักษณะไม่ตรงตามเกณฑ์ ในด้านราคา หนังสือเรียนเล่มนี้มีราคาสูงกว่าเกณฑ์ เล่มอื่น ๆ ตรงตามเกณฑ์ ด้านการพิมพ์ หนังสือเรียนทั้ง 3 เล่ม มีส่วนที่ตรงตามเกณฑ์ได้แก่ การใช้สีของหมึก ความชัดเจนของตัวพิมพ์ การใช้ตัวอักษรพิมพ์ขอบทและหัวข้อใหญ่ ตัวอักษรลักษณะพิเศษ การเว้นช่องไฟ การเว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด และการระบายละเอียดเกี่ยวกับการพิมพ์ หนังสือเรียนที่ไม่ตรงตามเกณฑ์ ได้แก่ ขนาดของตัวอักษร การย่อหนา การเว้นวรรคตอน การสะกดการันต์ และการระบุเกี่ยวกับยูแ่ง การใช้เครื่องหมายวรรคตอน หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ นั้น มีความถูกต้องตามเกณฑ์ เล่มอื่น ๆ ไม่ตรงตามเกณฑ์ ด้านการนำเสนอและการใช้ภาษา หนังสือเรียนทั้ง 3 เล่ม มีส่วนที่ตรงตามเกณฑ์ได้แก่ การตั้งหัวข้อเรื่อง การเกริ่นนำเนื้อหา การอธิบายเนื้อหา ส่วนที่ไม่ตรงตามเกณฑ์ ได้แก่ สัดส่วนของเนื้อหา การยกตัวอย่างประกอบ และการใช้สำนวนภาษา ในด้านการเรียงลำดับบทเรียน หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช มีลักษณะไม่ตรงตามเกณฑ์ เล่มอื่น ๆ ตรงตามเกณฑ์ ด้านเนื้อหาของหนังสือเรียน หนังสือเรียนทั้ง 3 เล่ม มีส่วนที่ตรงตามเกณฑ์ได้แก่ เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรและจุดประสงค์รายวิชา เนื้อหาที่มีความถูกต้องในส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงและการนิยาม ส่วนที่ไม่ตรงตามเกณฑ์ได้แก่ ความถูกต้องของเนื้อหาในส่วนที่เป็นการอ้างอิง ในด้านความครบถ้วนของเนื้อหาตามคำอธิบายรายวิชา หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช มีลักษณะตรงตามเกณฑ์ ส่วนเล่มอื่น ๆ ไม่ตรงตามเกณฑ์ ด้านส่วนประกอบของหนังสือ หนังสือเรียนทั้ง 3 เล่ม มีส่วนที่ตรงตามเกณฑ์ได้แก่ มีเชิงอรรถ และมีบทสรุปท้ายบทเรียน ส่วนที่ไม่ตรงตามเกณฑ์ได้แก่ ภาพประกอบ ศัพท์านุกรมและครรชนีค้นเรื่อง ในด้านคำแนะนำ สารบัญ กิจกรรมเสนอแนะ การระบายข้อหนังสืออ่านประกอบท้ายบทเรียน บรรณานุกรม หนังสือเรียนบางเล่มมีลักษณะตรงตามเกณฑ์ บางเล่มมีลักษณะไม่ตรงตามเกณฑ์

งานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนที่กล่าวข้างต้น เป็นการวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของหนังสือเรียน นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนในด้านการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเรียนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต่องการศึกษาโดยเฉพาะ ดังเช่น งานวิจัยของรัตนานานิน (2525: จ, 130-138) เรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับค่านิยมที่มีอยู่ในหนังสือเรียนภาษาไทย วิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนภาษาไทยวิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตลอดจนศึกษาปัญหาและสภาพการเรียนการสอนค่านิยมในระดับนี้ โดยส่งแบบสอบถามไปให้ครูที่สอนภาษาไทย 90 คน นักเรียน 442 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าดัชนีเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ค่านิยมในหนังสือเรียน พบว่า หนังสือเรียนที่ศึกษามีค่านิยมในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ อยู่ในระดับมากได้แก่ ค่านิยมเรื่องความรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ ฟังตนเอง ความมีระเบียบ ความอุทิศสาคะขยันหมั่นเพียร ความสัตย์สุจริต ความกตัญญูรู้คุณ ความอดทน ความรักชาติ ความกล้าหาญ เสียสละและความมีสติปัญญา รู้จักไตร่ตรองหาเหตุผล

๔. งานวิจัยในต่างประเทศ

เนื่องจากงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาวรรณคดีมรดกยังไม่มี ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย วิชาวรรณคดีมรดกต่อไป

งานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเรียนของคามาร์ วาฮิด บาลอช (Qamar Wahid Baloch 1982: 5079- A) ได้วิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะนิสัยใจคอของชาวอเมริกันเขียนในหนังสือเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงปี ค.ศ. 1960-1980 มีจุดประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในการแสดงภาพให้เห็นเรื่องราวของชนชาติอเมริกันเขียนในหนังสือเรียนเล่มนี้ ในเมืองพิตส์เบิร์ก (Pittsburgh) และในโรงเรียนอัลเลเกนี (Allegheny) รัฐเพนซิลเวเนีย (Pennsylvania) การวิจัยครั้งนี้ได้ตรวจสอบหนังสือเรียนจำนวน 23 เล่ม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ หนังสือเรียน 10 เล่ม เป็นหนังสือเรียนที่ใช้ในระหว่างปี ค.ศ. 1960-1969 และอีก 13 เล่ม เป็นหนังสือเรียนที่ใช้หลังจากปี ค.ศ. 1969 โดย

เลือกเล่มที่พิมพ์ครั้งล่าสุด ซึ่งเรียบเรียงโดยผู้เรียบเรียงคนเดียวกันมาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของเนื้อหา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นเกณฑ์การวิเคราะห์ที่คิดแปลงจากเกณฑ์ของสมาคมการศึกษาแห่งชาติ (National Education Association) และเกณฑ์ของคณะกรรมการการศึกษา (Board of Education) แห่งมลรัฐอิลลินอยส์ (Illinois) ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1969 กล่าวถึงเรื่องราวของชาวอเมริกันอินเดียมีความเชื่อถือได้มีข้อเท็จจริง และความสมมูลมากกว่าหนังสือเรียนที่ตีพิมพ์ครั้งแรกแม้ว่าภาพพจน์ของชาวอเมริกันอินเดียและเนื้อหาสาระในหนังสือเรียนจะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ผู้เรียบเรียงบางคนก็พยายามเพิ่มเนื้อหาใหม่มากขึ้นรวมทั้งพยายามเพิ่มเนื้อหาใหม่ ๆ ที่ครอบคลุมลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของชนกลุ่มนี้มากขึ้น นอกจากนี้ก็ได้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของชนกลุ่มนี้ในสมัยนั้นไว้ด้วย การวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้เรียบเรียงหนังสือตอบสนองและให้ความสนใจต่อหลักเกณฑ์ของสมาคมวิชาชีพทางการศึกษา (Professional Education Association) และสำนักงานรับรองความแตกต่างระหว่างองค์ประกอบแห่งชาติ (Official Recognition of The Heterogeneous Composition of the Nation) การแสดงให้เห็นเรื่องราวของชนกลุ่มนี้ในหนังสือเรียนช่วงปี ค.ศ. 1960-1980 มีความบกพร่องคือ เรื่องราวที่กล่าวคำหยาบชาวอเมริกันอินเดียไม่สอดคล้องต่อเนื่องกัน และไม่สมบูรณ์ครบถ้วนตามประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ผู้เรียบเรียงบางคนยังได้กล่าวถึงสงครามและข้อพิพาททางการเมืองมากกว่าจะกล่าวถึงข้อขัดแย้งทางวัฒนธรรม

ชาร์ลอตต์ เท รุช รุดนิก (Charlotte Ruth Rudnick 1984: 81-A) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทความเป็นเพศหญิง และเพศชายในหนังสือเรียนการอ่านขั้นพื้นฐาน จากนักเรียนชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 3 เปรียบเทียบหนังสือเรียนที่ตีพิมพ์ในช่วงปี ค.ศ. 1965-1971 กับหนังสือเรียนที่ตีพิมพ์ในช่วงปี ค.ศ. 1979-1983 มีจุดประสงค์เพื่อจะศึกษาการกำหนดธรรมชาติ และความเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่แสดงให้เห็นบทบาทความเป็นเพศหญิง และเพศชาย ในหนังสือเรียนการอ่านขั้นพื้นฐานของนักเรียนชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 3 เปรียบเทียบหนังสือที่ตีพิมพ์ในช่วงปี ค.ศ. 1965-1971 กับปี ค.ศ. 1970-1983 การคัดเลือกหนังสือเรียนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีเกณฑ์การพิจารณา 2 ประการ 1) หนังสือเรียนเฉพาะเล่มที่นิยมใช้กันมากในฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia) 2) การพิมพ์ครั้งที่ 2 ของหนังสือเรียนแต่ละชุด มีสำนักพิมพ์ 5 แห่งที่ได้รับการคัดเลือกได้แก่ ลิบบินคอฟท์

(Lippincott) ฮาร์คอท เบรช โจแวนโนวิช (Harcourt Brace Jovanovick) ฮัทตัน มิฟฟลิน (Houghton Mifflin) กิ้น (Ginn) และสกอตต์ ฟอสแมน (Scott Foresman) โดยใช่วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือเรียน และใช้ "Sex Stereotyping Checklist" ซึ่งได้รับการพัฒนาองค์ประกอบ 12 ประเภทจากสมมุติฐานขั้นต้น และสมมุติฐานรองที่กำหนดขึ้น มีผู้วิเคราะห์ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์เพื่อทดสอบความแม่นยำ (Validity) และกลุ่มผู้วิจัยวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ (Reliability) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ และเปอร์เซ็นต์ ทดสอบความนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิจัยสรุปได้ว่าสมมุติฐานขั้นต้นของการวิเคราะห์แสดงถึงการเพิ่มขึ้นของเนื้อหาที่แสดงถึงความเป็นเพศหญิงและชายที่วิเคราะห์จากหนังสือเรียนที่ตีพิมพ์ในช่วงแรก และช่วงหลัง หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์กิ้นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ในลักษณะนี้มีปรากฏในเนื้อหาหนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ฮัทตัน มิฟฟลิน ในช่วงหลัง (ค.ศ. 1979-ค.ศ. 1983) หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ลิปพินคอตต์ และสำนักพิมพ์สกอตต์ ฟอสแมน มีการพัฒนาในเนื้อหา ลักษณะนี้เช่นกัน ในขณะที่หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ฮาร์คอท เบรช โจแวนโนวิช มีความเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้เพียงเล็กน้อย ในสมมุติฐานที่สอง เมื่อเปรียบเทียบหนังสือเรียนของทั้ง 2 ช่วง จะเห็นว่า หนังสือเรียนที่ตีพิมพ์ในทั้ง 2 ช่วงเวลา มีเนื้อหาที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นเพศหญิงชาย มีจำนวนมากเท่า ๆ กัน ส่วนในลักษณะด้านความกลัว ความก้าวร้าว ความเป็นผู้นำ ความเท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ความอดทน ความอารมณ์รักใคร่ ความระมัดระวัง ความเป็นอยู่ที่ดีบังคับบัญชา และบทบาทในทางอาชีพ ลักษณะเหล่านี้ ในเนื้อหาหนังสือเรียนไม่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลง หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์กิ้นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเนื้อหามากที่สุด ในหนังสือที่ตีพิมพ์ช่วงหลัง ส่วนหนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ฮัทตัน มิฟฟลิน มีเนื้อหาที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นเพศหญิงชายมากขึ้นในหนังสือที่ตีพิมพ์ในช่วงหลัง หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์ลิปพินคอตต์ และสกอตต์ ฟอสแมน และสำนักพิมพ์ฮาร์คอท เบรชแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในลักษณะนี้เช่นกัน การวิจัยครั้งนี้ให้ข้อเสนอแนะว่า หนังสือเรียนการอ่านขั้นพื้นฐานควรคำนึงถึงเนื้อหาที่แสดงถึงลักษณะความเป็นเพศหญิง-ชาย และสำนักพิมพ์ผู้ผลิตหนังสือเรียนควรจะกำหนดขอบเขตการแสดงออกถึงลักษณะเช่นนี้ในเนื้อหาหนังสือเรียน

จากงานวิจัยด้านการวิเคราะห์หนังสือเรียนของต่างประเทศทั้งสองเรื่อง เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือเรียนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการศึกษา รวมทั้งศึกษา

ความเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาในลักษณะนั้นจากหนังสือเรียนที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาต่อมา

ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ประมวลไว้ข้างต้นเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบวิเคราะห์หนังสือเรียน เพื่อวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ศึกษาวรรณคดีมรดก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เถาะดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

1. กานเนื้อหา

ก. การวิเคราะห์มุ่งพิจารณาส่วนรวมของเนื้อหาหนังสือเรียนทั้งเล่ม

1.1 ความสอดคล้องกับหลักสูตรวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

พุทธศักราช 2524

1.2 ความสอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชาวรรณคดีมรดก

1.3 ความเหมาะสมของเนื้อหากับการเรียนรู้ของผู้เรียน

ข. การวิเคราะห์โดยแยกพิจารณาเนื้อหาแต่ละบท

1.4 ความครบถ้วนของเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรภาษาไทย รายวิชา

วรรณคดีมรดก

1.4.1 เนื้อหาที่คัดคองมาจากวรรณคดี

1) ตอนที่สำคัญในเชิงวรรณศิลป์ พิจารณาคามองค์ประกอบ

ของวรรณศิลป์

2) เนื้อหาที่ทำให้เห็นสภาพชีวิตในสมัยของบรรพบุรุษ

3) เนื้อหาที่ทำให้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์

4) เนื้อหาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะต่าง ๆ

1.4.2 เนื้อหาที่เป็นการวิเคราะห์

1) การวิเคราะห์ลักษณะนิสัยตัวละคร

2) การวิเคราะห์แนวคิดสำคัญของเรื่อง

3) การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณคดี

1.5 ส่วนเสริมความรู้ในเนื้อหา ให้พิจารณาลักษณะของ

1.5.1 บทนำเรื่อง

1.5.2 การเขียนเนื้อเรื่องย่อ

- 1.5.3 การเขียนประวัติชีวิตผู้แต่ง
- 1.5.4 บทสรุปท้ายบทเรียน
- 1.5.5 การอธิบายคำศัพท์
- 1.5.6 จำนวนคำศัพท์
- 1.6 ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ที่ปรากฏในเนื้อหาตอนที่คัดมาจากวรรณคดี
 - 1.6.1 พึ่งตนเอง ชยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
 - 1.6.2 ประหยัดและออม
 - 1.6.3 มีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย
 - 1.6.4 ปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
 - 1.6.5 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- 1.7 ลักษณะของกิจกรรมท้ายบท ให้พิจารณา
 - 1.7.1 ความสอดคล้องกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมในคำอธิบายรายวิชา
 - 1.7.2 กิจกรรมมีลักษณะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายด้านความรู้
 - 1.7.3 กิจกรรมมีลักษณะการเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่าง ๆ

2. คำถามนำเสนอและการใช้ภาษา ให้พิจารณาคุณภาพของ
 - 2.1 การใช้ภาษาอธิบายเนื้อหาชัดเจน เหมาะกับวัยและการเรียนรู้ของผู้เรียน
 - 2.2 การใช้สำนวนภาษาถูกต้องตามหลักภาษาไทยเป็นแบบอย่างที่ดี
 - 2.3 วิธีการเขียนกระตุ้นให้คนค้นหาความรู้เพิ่มเติม
 - 2.4 การเรียงลำดับเนื้อหาจากง่ายไปหายากและมีความต่อเนื่อง
 - 2.5 วิธีการเสนอเนื้อหาส่งเสริมการคิดและการค้นคว้า
 - 2.6 การเรียบเรียงเนื้อหาเหมาะสมกับความสนใจของผู้เรียน
 - 2.7 การเกริ่นนำเนื้อหา (บทนำ) เป็นการปูพื้นความรู้ทางวรรณคดีแก่ผู้เรียน
 - 2.8 การยกตัวอย่างประกอบเนื้อหาทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ดียิ่งขึ้น

- 2.9 การวิเคราะห์ของผู้เรียบเรียงสม เหตุสมผล
- 2.10 ปริมาณเนื้อหาแต่ละเรื่องมีสัดส่วนเหมาะสม
- 2.11 การเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริงถูกต้อง

3. ด้านการจัดรูปเล่ม ให้พิจารณาคคุณภาพของ

- 3.1 ขนาดรูปเล่มพอเหมาะสะดวกในการพกพาและหยิบใช้
- 3.2 กระดาษปกแข็งแรง ทนทาน
- 3.3 การออกแบบปกมีศิลปะดึงดูดความสนใจของผู้เรียน
- 3.4 แบบปกแสดงสาระของเนื้อหาในบทเรียน
- 3.5 กระดาษเนื้อในขาวสะอาดทนทานต่อการใช้งาน
- 3.6 การเย็บเล่มประณีตไม่หลุดหรือฉีกขาดง่าย

4. ด้านกาารพิมพ์ ให้พิจารณาคคุณภาพของ

- 4.1 ตัวพิมพ์มีขนาดโต ชัดเจน อ่านง่าย
- 4.2 แบบตัวพิมพ์ที่ลักษณะสวยงามเป็นระเบียบ
- 4.3 การเรียงพิมพ์มีระบบระเบียบอ่านง่าย
- 4.4 การขยับย่อหน้า เว้นวรรคตอนถูกต้องตามหลักการเขียน
- 4.5 การพิมพ์ตัวสะกดการันต์ เครื่องหมายวรรคตอนถูกต้องตามหลักภาษาไทย
- 4.6 การเว้นขอบกระดาษแต่ละหน้าเหมาะสม
- 4.7 ระบายละเอียดเกี่ยวกับผู้เรียบเรียงอย่างชัดเจน
- 4.8 ระบายละเอียดเกี่ยวกับการพิมพ์อย่างชัดเจน
- 4.9 ระบายคาน้ำสีใหเห็นเด่นชัด

5. ด้านส่วนประกอบของหนังสือ ให้พิจารณาคคุณภาพของ

- 5.1 คำนำ
- 5.2 สารบัญ
- 5.3 เชิงอรรถ
- 5.4 บรรณานุกรม

- 5.5 การระบุชื่อหนังสืออ่านประกอบท้ายบทเรียน
- 5.6 ปกในของหนังสือ
- 5.7 ภาพประกอบแสดงรายละเอียดชัดเจน
- 5.8 ภาพประกอบมีขนาดใหญ่ชัดเจน เหมาะสมกับหน้ากระดาษ
- 5.9 ภาพประกอบมีลักษณะสะกดคำ ดึงดูดใจผู้เรียนสนใจบทเรียน
- 5.10 ตำแหน่งการวางภาพถูกต้องตามเนื้อหา สะดวกในการดูประกอบเนื้อหา
- 5.11 ภาพประกอบสอดคล้องกับเนื้อหา
- 5.12 ภาพประกอบช่วยผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้องเกี่ยวกับเนื้อหา
- 5.13 ภาพประกอบเสริมประสบการณ์ของผู้เรียน
- 5.14 คำอธิบายภาพละเอียด ชัดเจน
- 5.15 จำนวนภาพประกอบมีมากพอที่จะเสริมความรู้ในเนื้อหา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย